

Midden in de media

Midden in de media

Meer vrouwen in de journalistiek

Werkdocument 93

Ans Merens

Sociaal en Cultureel Planbureau
Den Haag, augustus 2003

Het Sociaal en Cultureel Planbureau is ingesteld bij Koninklijk Besluit van 30 maart 1973.

Het Bureau heeft tot taak:

- a wetenschappelijke verkenningen te verrichten met het doel te komen tot een samenhangende beschrijving van de situatie van het sociaal en cultureel welzijn hier te lande en van de op dit gebied te verwachten ontwikkelingen;
- b bij te dragen tot een verantwoorde keuze van beleidsdoelen, benevens het aangeven van voor- en nadelen van de verschillende wegen om deze doeleinden te bereiken;
- c informatie te verwerven met betrekking tot de uitvoering van interdepartementaal beleid op het gebied van sociaal en cultureel welzijn, teneinde de evaluatie van deze uitvoering mogelijk te maken.

Het Bureau verricht zijn taak in het bijzonder waar problemen in het geding zijn, die het beleid van meer dan één departement raken.

De minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport is als coördinerend minister voor het sociaal en cultureel welzijn verantwoordelijk voor het door het Bureau te voeren beleid. Omtrent de hoofdzaken van dit beleid treedt de minister in overleg met de minister van Algemene Zaken, van Justitie, van Binnenlandse Zaken en Koninkrijkrelaties, van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, van Financiën, van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, van Economische Zaken, van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.

© Sociaal en Cultureel Planbureau, Den Haag 2003

Werkdocument 93

Omslagontwerp: Bureau Stijlorg, Utrecht

ISBN 90-377-0130-2

Omslagfoto's (van linksboven, met de klok mee): Bernadette Slotboom, adjunct-hoofdredacteur NOS-journaal (foto NOS-RTV); Karin van Gilst, hoofdredacteur Intermediair; Maria Henneman, hoofdredacteur Netwerk; Cisca Dresselhuys, hoofdredacteur Opzij (© Jeannine Govaers, Amsterdam); Annemieke Besseling, adjunct-hoofdredacteur Brabants Dagblad; Marga Miltenburg, hoofd Informatieve programma's KRO-radio; Harriët Salm, adjunct-hoofdredacteur Trouw; Birgit Donker, adjunct-hoofdredacteur NRC Handelsblad; Daniëlle Lunenburg, hoofdredacteur Vpro-televisie; Yvonne Zonderop, voormalig adjunct-hoofdredacteur de Volkskrant; Jildou van der Bijl, hoofdredacteur Nieuwe Revu (© Fons Klappe); Vera Keur, voorzitter Vara; Xandra Schutte, hoofdredacteur Vrij Nederland.

Sociaal en Cultureel Planbureau

Parnassusplein 5

2511 VX Den Haag

Telefoon (070) 340 70 00

Fax (070) 340 70 44

Website: www.scp.nl

E-mail: info@scp.nl

Inhoud

Voorwoord	7
1 Inleiding	9
1.1 Meer vrouwen in de media?	9
1.2 Uitwerking en methode van onderzoek	11
Noten	13
2 Besluitvorming in de nieuwsmedia	14
2.1 Inleiding	14
2.2 Wijze van besluitvorming in de diverse typen media	14
2.2.1 Dagbladen en internetdagbladen	14
2.2.2 Tijdschriften	16
2.2.3 Omroepen en RTV-producenten	16
2.2.3.1 Omroepen	16
2.2.3.2 RTV-producenten	17
2.3 Conclusie	18
3 De positie van vrouwen en mannen in de besluitvormende lagen van de nieuwsmedia	19
3.1 Inleiding	19
3.2 Toelichting op de gebruikte bronnen	19
3.3 Schets van vrouwen en mannen die in de journalistiek werken	22
3.4 Vrouwelijke en mannelijke besluitvormers in de nieuwsmedia: cijfers en feiten	27
3.4.1 Hoeveel vrouwen en mannen werken in de nieuwsmedia?	28
3.4.2 Hoeveel vrouwen en mannen zijn besluitvormers?	29
3.4.3 Dagbladen, persbureaus en tijdschriften	30
3.4.4 Omroepen	32
3.4.5 Conclusies	34
Noten	36
4 Slotbeschouwing	37
Noot	43
Bijlage A Selectie van media en programma's	44
Bijlage B Overzicht van geïnterviewde personen	46
Bijlage C Vragenlijst	47

Literatuur	49
Publicaties van het Sociaal en Cultureel Planbureau	51

Voorwoord

In de jaren negentig bleek dat er steeds meer vrouwen als journalist zijn gaan werken. Na 1995 zijn er geen nieuwe cijfers over het aandeel van vrouwen in de journalistiek verzameld. Betrokkenen uit de media zelf hebben wel de indruk dat de groei van het aandeel vrouwelijke journalisten zich heeft doorgezet, zeker omdat vrouwen nu in de meerderheid zijn onder de afgestudeerden van de opleidingen journalistiek. Een onbeantwoorde vraag is nog of de (veronderstelde) toename van vrouwen in de media ook heeft geleid tot een doorstroom van vrouwen naar de meer besluitvormende functies in de media. De Stichting Vrouw & Media heeft mede daarom het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) benaderd met het verzoek om onderzoek te doen naar de positie van vrouwen in de media.

Aan de hand van diverse bronnen zijn in dit onderzoek actuele gegevens over de positie van vrouwen en mannen in de journalistiek verzameld. Verscheidene mensen zijn op een of andere wijze behulpzaam geweest bij het realiseren van dit onderzoek. Veel dank is allereerst verschuldigd aan Dr. Mark Deuze, werkzaam bij The Amsterdam School of Communications Research (ASCOR) van de Universiteit van Amsterdam (UvA), voor het kosteloos ter beschikking stellen aan het SCP van zijn databestand met gegevens over journalisten in Nederland en voor het leveren van waardevol commentaar op het conceptrapport.

Tijdens de onderzoeksperiode is er steeds sprake geweest van een prettige samenwerking met de Stichting Vrouw & Media; de bestuursleden gaven praktische adviezen over de inrichting van het onderzoek en de benadering van respondenten in de media en voorzagen conceptteksten van commentaar. Van het huidige bestuur dient met name de voorzitter Marloes Elings te worden genoemd. Bij de startfase van het project waren Agnes Koerts, Inge Brakman en Els van der Wal betrokken.

In de begin- en slotfase van het onderzoek is nuttige informatie over de gang van zaken in de media verzameld door het afnemen van interviews met twaalf sleutelfiguren (voor hun namen zie bijlage B). Verder was de medewerking van redacties van dagbladen, tijdschriften en nieuws- en actualiteitenprogramma's op radio en tv aan een door het SCP gehouden telefonische enquête onmisbaar om actuele gegevens over mannen en vrouwen in de media te verkrijgen. Wij willen alle betrokkenen hartelijk danken voor hun medewerking.

Prof. dr. Paul Schnabel
Directeur Sociaal en Cultureel Planbureau

1.1 Meer vrouwen in de media?

De vergroting van het aandeel van vrouwen in de politieke en maatschappelijke besluitvorming is een belangrijke doelstelling van het emancipatiebeleid (szw 2000). Dit streven wordt in het beleid tot uitdrukking gebracht door te pogen het aandeel van vrouwen in formele (top)functies in bijvoorbeeld politiek of bedrijfsleven te vergroten.

De positie van vrouwen en mannen in de besluitvorming heeft zowel in de *Emancipatiemonitor 2000* als de *Emancipatiemonitor 2002* brede aandacht gekregen. In het bedrijfsleven, het maatschappelijk middenveld, de politiek en het openbaar bestuur is nagegaan hoe het is gesteld met de vertegenwoordiging van vrouwen in topfuncties. Het aandeel vrouwen in topfuncties verschilt sterk per sector. Slechts 5% van de topfuncties in de honderd grootste bedrijven werd in 2001 door vrouwen vervuld, tegenover 30% in zorg- en welzijnsinstellingen. Het aandeel vrouwen in leidinggevende functies is wel gestaag toegenomen, van 19% in 1999 tot 26% in 2001.

Deze studie heeft de deelname van vrouwen in de besluitvorming in één sector als specifiek onderwerp. Gekozen is voor de mediasector omdat deze in meer opzichten interessant is. Sinds de jaren tachtig is het aandeel vrouwelijke journalisten aanzienlijk toegenomen. Op het scherm verschijnen steeds meer presentatrices en boven artikelen prijken steeds vaker de namen van vrouwelijke redacteurs en verslaggevers. Deze indrukken kunnen worden gestaafd met cijfers die voor het laatst in 1995 zijn verzameld. Zo groeide het aandeel vrouwen in de dagbladjournalistiek van 10% in 1983 tot 21% in 1995 (NVJ 1995). Verwacht mag worden dat de groei van vrouwen in de media zich in de jaren negentig (verder) heeft doorgezet, zeker omdat al geruime tijd de meerderheid van de afgestudeerden van journalistieke (hbo- en universitaire) opleidingen vrouw is (*De Journalist 5-10-2001*).

De vraag is of deze toestroom van vrouwen naar de media heeft geleid tot een navenant toegenomen aandeel van vrouwen in besluitvormende functies in de media. Weliswaar zijn in de afgelopen jaren bij de landelijke dagbladen enkele vrouwen benoemd tot adjunct-hoofdredacteur (Mulder 1999; Dresselhuys en Pruijm 2000), en is er in 2000 voor het eerst een vrouw benoemd tot hoofdredacteur bij een opinieweekblad. Toch lijken dit eerder de uitzonderingen die de oude regel bevestigen. Deskundigen en betrokkenen uit het veld hebben immers de indruk dat over de hele breedte van de media geen sprake is van een evenredige vertegenwoordiging van vrouwen in belangrijke functies (*Vrouwen in de media 1999*). Het is interessant dit nader te onderzoeken.

Ook om andere redenen vormen de media een interessante sector voor onderzoek naar de posities van mannen en vrouwen. Zoals de politieke gebeurtenissen in het afgelopen jaar hebben laten zien, wordt aan de media een aanzienlijke invloed toegekend. Men denkt niet meer, zoals in de jaren vijftig, dat de media direct kunnen bepalen *wat burgers denken* (de ‘injectienaaldtheorie’). Maar wel worden zij verondersteld invloed te hebben op de items *waarover* in de samenleving wordt gedacht en geoordeeld (de ‘agenda-settingtheorie’). Doordat de media aan bepaalde items in hun berichtgeving aandacht geven, worden deze tot onderwerp van de publieke-opinievorming. Hoewel inmiddels is gebleken dat er ook sprake is van een omgekeerde invloed – items die burgers belangrijk vinden, worden door de media geselecteerd voor hun berichtgeving (Stappers et al. 1997: 127-128; McQuail 2000: 455-457) – bestaat er in grote lijnen nog steeds overeenstemming over de idee dat de media kunnen bepalen welke maatschappelijke onderwerpen op de agenda van burgers worden geplaatst.¹

De media kunnen ook bijdragen aan de beeldvorming over vrouwen en mannen. Uit diverse onderzoeken van tv-programma’s is gebleken dat vrouwen minder vaak in beeld komen dan mannen. En als ze in beeld komen, is dat veel minder vaak als deskundige op een bepaald vakgebied dan mannen (NOS 1998; Kivikuru 1999). Ook wordt wel gesteld dat vrouwelijke journalisten vaker vrouwen aan het woord laten dan mannelijke journalisten. Een toename van het aandeel vrouwen in de media zou daarmee ook tot andere beeldvorming over mannen en vrouwen kunnen leiden (Van Zoonen 1994; 1995; Demoor en Saeys 2000).²

Tegen de achtergrond van de hierboven geschetste ontwikkelingen heeft de Stichting Vrouw & Media het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) benaderd met het verzoek om onderzoek te doen naar de positie en invloed van vrouwen in de media. Deze stichting is begin jaren tachtig opgericht en heeft tot doel de positie van vrouwen die in de media werken te versterken, opdat de inhoud van de journalistiek verbetert. Dat gebeurt onder meer door het organiseren van debatten en workshops, door coaching; door het initiëren en begeleiden van onderzoek, door advisering en headhunting. Een belangrijk resultaat van de inspanningen van de Stichting Vrouw & Media was de studie *Voor zover plaats aan de perstafel* (Diekerhof et al. 1986), het eerste grote onderzoek in Nederland naar de positie van mannen en vrouwen bij de dagbladen. In 1996 en 1999 heeft de Stichting congressen georganiseerd over de positie van vrouwen in de media (Vrouwen in de media 1999).

Het voorgaande leidt tot de volgende vraagstelling:

In welke mate nemen mannen en vrouwen deel aan de verschillende besluitvormingslagen in de media en welke ontwikkelingen hebben zich hierin in de afgelopen twintig jaar voorgedaan?

1.2 Uitwerking en methode van onderzoek

Welke media?

De media vormen een omvangrijke sector. Zeker in de afgelopen tien à vijftien jaar zijn er veel organisaties bij gekomen, zoals regionale en lokale omroepen, commerciële zenders en internetdagbladen. Daarentegen is het aantal regionale dagbladen door fusies ingekrompen, maar dit valt in het niet bij de hiervoor genoemde groei van de andere media (Bardoel en Bierhoff 1997). Totaal bestaan er in Nederland momenteel 40 dagbladen, ruim 1000 tijdschriften, 30 landelijke televisie- en radiozenders en ruim 400 lokale en regionale omroepen (Bakker en Scholten 1999; www.mediamonitor.nl).

Gezien de beperkte middelen is een afbakening en inperking van het onderwerp van dit onderzoek onontkoombaar. Hoewel ook amusementsprogramma's en veel publiekstijdschriften van belang kunnen zijn voor de beeldvorming over mannen en vrouwen is, mede op verzoek van de Stichting Vrouw & Media, ervoor gekozen dit onderzoek te beperken tot journalistieke media die zich richten op opinievorming in de brede zin van het woord. Concreet betekent dit dat dit onderzoek zich zal richten op bladen of programma's met een algemeen nieuws- of opiniërend karakter. Tevens komen media die zich weliswaar anders noemen maar in feite een overwegend nieuws- of opiniërend karakter hebben, bijvoorbeeld de tijdschriften *FEM/De week* en *Opzij*, voor dit onderzoek in aanmerking.

Voor de tijdschriften betekent dit dat leden- en donateursbladen afvallen, dus bladen die direct of indirect met maatschappelijke organisaties zijn verbonden. Ook worden *one-issue*bladen uitgesloten.

Naast de landelijke dagbladen zullen ook de regionale dagbladen en de persbureaus worden onderzocht vanwege hun aandacht voor het nationale en internationale nieuws. Bij de regionale dagbladen wordt, om dubbelstellingen van besluitvormers te voorkomen, een selectie gemaakt van dagbladen met zelfstandige hoofdredacties. Ongeveer tien regionale kranten die alleen (stads- of streek)edities zijn van zogenoemde kopbladen, dus alleen verschillen wat betreft een aantal pagina's met het regionale nieuws, worden dus niet meegenomen in dit onderzoek. Ook bij regionale dagbladen die dezelfde hoofdredactie delen, maar niet als kopblad of als editie van elkaar zijn te onderscheiden, is een selectie gemaakt. In dat geval is gekozen voor de krant met de grootste oplage.

Verder blijven de vele regionale en vooral lokale omroepen (ruim 400) vanwege hun sterke focus op hun directe omgeving buiten beschouwing. Wat betreft de landelijke omroepen wordt het onderzoek beperkt tot algemene nieuws- en actualiteitenprogramma's en andere programma's die een opiniërend karakter hebben. Concreet betekent het voorgaande dat in dit onderzoek 64 redacties van dagbladen, persbureaus, opiniërende tijdschriften en nieuws- en actualiteitenprogramma's op radio en tv onderzocht zullen worden. In bijlage A is een overzicht van de namen van deze redacties opgenomen.

Welke besluitvorming?

Aangezien in dit onderzoek besluitvorming, met name over het journalistieke productieproces, een belangrijk onderwerp is, moet allereerst worden geïnventariseerd welke besluitvormingslagen de diverse media kennen. Die in de dagbladjournalistiek zijn destijds redelijk goed gedocumenteerd door Diekerhof et al. (1986), maar daarin kunnen in de afgelopen vijftien jaar veranderingen zijn opgetreden. Over besluitvorming in de tijdschriftenbranche en bij de omroepen is veel minder bekend. Het is mogelijk dat deze anders verloopt dan bij de dagbladen. Om een en ander goed in kaart te brengen zijn in dit onderzoek eerst oriënterende gesprekken met sleutelfiguren in de diverse media gehouden (zie bijlage B voor de namen van deze respondenten). Hiervan wordt verslag gedaan in hoofdstuk 2.

Gegevensverzameling

Vervolgens zijn in het onderzoek gegevens verzameld over het aandeel van mannen en vrouwen in de verschillende formele besluitvormingslagen. Een telefonische enquête van Mark Deuze (2002) onder ruim duizend journalisten in 1999/2000 bevat bruikbare gegevens over het aandeel van mannelijke en vrouwelijke journalisten in de verschillende typen media, totaal en in leidinggevende functies. Het houden van een eigen grootschalige enquête onder journalisten om met name de feitelijke, individuele gegevens te verzamelen is daarmee overbodig geworden.

Een aantal gegevens was niet of onvoldoende in het bestand van Deuze voorhanden; daarom was aanvullend onderzoek nodig. Het betrof het aandeel van vrouwen in verschillende soorten leidinggevende functies, redactieraden en de redacties van nieuws- en actualiteitenprogramma's. Bovendien was er behoefte aan gegevens over de samenstelling van omroepbesturen en directies van uitgeverconcerns. Deze gegevens zijn voor een deel verkregen uit openbare informatie, zoals handboeken en jaarverslagen en colofons van kranten en tijdschriften. De toen nog ontbrekende gegevens zijn verzameld door de redacties van de geselecteerde media een korte enquête af te nemen.

Ten slotte zijn er gesprekken gevoerd met een aantal sleutelfiguren in de media om uitspraken te kunnen doen over de te verwachten ontwikkelingen in de media in het algemeen, en de positie van vrouwen in het bijzonder (zie voor de namen van de respondenten wederom bijlage B).

De eerder genoemde personen die zijn geïnterviewd over de besluitvormingslagen in de media alsmede degenen die zijn geïnterviewd over toekomstige ontwikkelingen zijn geselecteerd op advies van en in overleg met het bestuur van de Stichting Vrouw & Media. Over de selectie van en wijze van benadering van mediaorganisaties en respondenten die de aanvullende vragenlijst kregen voorgelegd, is eveneens overlegd met Vrouw & Media.

Noten

- 1 Zie voor een uitgebreid overzicht van theorieën over de effecten van massamedia: Stappers et al. 1997.
- 2 Illustratief voor de veronderstelde invloed van het geslacht van journalisten op de inhoud van het journalistieke product is dat de *Haagsche Courant* op 8 maart 2003 (Internationale Vrouwendag) uitkwam in een editie die uitsluitend door vrouwelijke redacteuren was samengesteld. Ook in andere landen is geëxperimenteerd met een vrouweneditie (*Le Figaro* 8 oktober 2002) en met afzonderlijke vrouwen- en mannenedities (*De Morgen* 8 mei 2001).

2 *Besluitvorming in de nieuwsmedia*

2.1 *Inleiding*

Overall in de samenleving worden besluiten genomen: in de politiek, in arbeidsorganisaties, in verenigingen, in het gezin et cetera. Die besluiten variëren van zaken die op korte termijn spelen tot onderwerpen die zich over lengte van jaren uitstrekken. Beperken we ons hier tot arbeidsorganisaties dan is het bijzondere aan de media dat er met een hoge frequentie beslissingen worden genomen over de inhoud en samenstelling van het journalistieke product: meer keren per dag of per week, afhankelijk van het medium. Uiteraard worden in de media ook besluiten genomen die de lange termijn aangaan, zoals het redactionele beleid. Maar het snelle, hectische karakter van de media loopt toch het meest in het oog.

Dit type besluitvorming in de media heeft gevolgen voor de organisatiestructuur. Vaak is sprake van een sterke hiërarchie om snelle en duidelijke besluiten te kunnen nemen. Uit de literatuur is wel het een en ander bekend over de verschillende besluitvormingslagen binnen die hiërarchie, maar die is deels verouderd en beslaat ook niet alle soorten media. Om een volledig én actueel beeld te krijgen zijn oriënterende gesprekken gehouden met sleutelfiguren in zes verschillende soorten media. Deze personen zijn geselecteerd op advies van de Stichting Vrouw & Media. Veelal gaat het om (adjunct-)hoofdredacteurs of personen die op een andere wijze een leidende positie innemen (zie bijlage B voor de namen van deze personen). Het beeld dat uit de gesprekken met die personen naar voren komt, gecombineerd met relevante literatuur, wordt in dit hoofdstuk weergegeven.

2.2 *Wijze van besluitvorming in de diverse typen media*

2.2.1 *Dagbladen en internetdagbladen*

Bij de dagbladen is de hoofdredacteur belast met het algemene inhoudelijk beleid en het personeelsbeleid. Daarnaast is deze persoon verantwoordelijk voor de inhoud van elke krant. Een andere taak van de hoofdredacteur is het onderhouden van contact met de directie van het concern waartoe de krant behoort. De grote meerderheid van de dagbladen in Nederland maakt onderdeel uit van een concern of van een dochter- of werkmaatschappij van een concern (Bakker en Scholten 1999).

De dagelijkse leiding van de krant is alleen bij kleine regionale kranten in handen van de hoofdredacteur. Bij de grote regionale kranten en de landelijke dagbladen wordt de dagelijkse gang van zaken bepaald door de adjunct-hoofdredacteurs of soms door de chefs dag en nacht. De benaming verschilt per krant, maar de bevoegdheden van deze personen komen sterk overeen. Zij bepalen de inhoud en vormgeving van de voorpagina. Zij kunnen ook bij belangrijke nieuwe gebeurtenissen de samenstelling van de voorpagina op het laatste moment aanpassen.

De chefs van deelredacties (zoals binnenland, buitenland, sport etc.) bepalen wat er op de binnenpagina's en in de katernen verschijnt. Zij verdelen het werk en sturen verslaggevers op pad. Regionale dagbladen kennen minder deelredacties en dus minder chefs dan landelijke dagbladen omdat zij doorgaans kleiner zijn.

Overigens hoeft de bepalende rol van hoofdredacteuren en chefs niet te betekenen dat individuele journalisten geen enkele invloed hebben op de keuze van nieuws-items, de wijze van behandeling van de items enzovoort. Integendeel, dagbladjournalisten, zeker degenen die hun naam hebben gevestigd met bijvoorbeeld primeurs of bijzondere reportages, kennen een grote mate van autonomie in hun handelen. Waar het hier om gaat, is wie binnen de redacties de uiteindelijke beslissing neemt.

Boven het niveau van de redactie vormt de directie een belangrijke besluitvormende laag. Zij bepaalt de financiële randvoorwaarden waarbinnen de krant kan opereren en bemoeit zich met het algemene redactionele beleid. Een hoofdredactie kan geen grote veranderingen in de signatuur van een krant doorvoeren zonder goedkeuring van de directie. Andersom kan een directie zich niet tot in details met de inhoud van de krant bemoeien. Zij blijft op afstand verantwoordelijk.

Ten slotte kan als besluitvormingslaag worden genoemd de redactieraad. Sinds 1980 zijn dagbladen bij CAO verplicht om een redactiestatuut te hebben. Daarin wordt de identiteit van de krant en de journalistieke onafhankelijkheid van de redactie vastgelegd (Diekerhof et al. 1986: 42). De redactieraad is het orgaan dat toeziet op de naleving van dit redactiestatuut. Zij bestaat uit enkele (vier-acht) afgevaardigden van de redactie en heeft af en toe overleg met de hoofdredacteur. De redactieraad heeft een adviserende stem bij benoemingen van nieuwe hoofdredacteuren en bij belangrijke redactionele wijzigingen. Het belang van de redactieraad moet niet worden overschat. De hoofdredactie is niet verplicht om zonder meer het advies van de redactieraad op te volgen. Anderzijds kan de hoofdredactie, met het oog op goede arbeidsverhoudingen, de mening van de redactieraad niet zo maar terzijde schuiven.

Internetdagbladen zijn de elektronische versies van de dagbladen. Vrijwel alle dagbladen zijn er in de afgelopen vijf jaar toe overgegaan naast de papieren versie op internet ook een elektronische krant te publiceren. Inmiddels zijn in de afgelopen twee jaar veel internetedities van dagbladen opgeheven of sterk beperkt omdat de advertentie-uitkomsten veel geringer bleken te zijn dan op voorhand werd verwacht.

Het grote voordeel van internetdagbladen, vergeleken met de papieren kranten, is dat zij meerdere malen per dag met nieuws kunnen komen. Dit vereist nog vaker momenten van besluitvorming dan bij de papieren krant. Toch wijken de internetdagbladen organisatorisch niet veel af van de gewone dagbladen. Vaak worden internetredacties gevormd door een klein team van drie à vier personen die dezelfde status hebben als deelredacties binnen de krant. In hun dagelijkse werk functioneren de internetredacties redelijk autonoom (Deuze 2002: 142-143). Maar uiteindelijk hebben de hoofdredactie en directie het laatste woord over de Internetdagbladen, zowel wat betreft redactioneel beleid als financiële middelen.

2.2.2 Tijdschriften

Bij de opinieweekbladen en andere opiniërende tijdschriften lijkt de organisatie- en besluitvormingsstructuur in grote lijnen op die van de dagbladen. Vooral de grotere tijdschriften vertonen veel overeenkomsten met de dagbladen. De redacties zijn onderverdeeld in deelredacties naar onderwerp, zoals binnen- en buitenland, economie en kunst, en hebben dus ook chefs op dit niveau. Bij kleinere redacties zijn de lijnen korter en minder hiërarchisch. Ook hier hebben redacteuren hun eigen specialismen, maar is er direct contact tussen hoofdredacteur en redactie.

De hoofdredacteur bepaalt in overleg met chefs of redacteuren de keuze voor en de benadering van onderwerpen voor de artikelen die in het tijdschrift moeten verschijnen. Bij conflicterende meningen hierover heeft hij of zij het laatste woord. Verder bepaalt de hoofdredacteur het omslagverhaal. Personeels- en automatiseringsbeleid behoren veelal ook tot de taak van de hoofdredacteur; bij grote redacties is dat vaak gedelegeerd aan een adjunct-hoofdredacteur.

Tijdschriften behoren bijna altijd tot een uitgeverconcern. De hoofdredactie moet dan ook rapporteren aan de directie van het betreffende concern. Bij grote concerns zit er nog een uitgever tussen de hoofdredactie van de tijdschriften en de top van het concern. Zo'n uitgever heeft veelal een aantal tijdschriften van een bepaalde poot van het concern onder zich. Hij of zij moet daarover vervolgens weer rapporteren aan de directie van het concern.

De laatste formele besluitvormingslaag, namelijk die van redactieraad, komt bij tijdschriften veel minder voor dan bij dagbladen. Daarover is in de CAO voor tijdschriften niets afgesproken. Het hangt dus van de wensen van de redactie en de bereidwilligheid van de hoofdredactie af of zo'n redactieraad in het leven wordt geroepen.

2.2.3 Omroepen en RTV-producenten

2.2.3.1 Omroepen

Bij nieuws- en actualiteitenprogramma's op televisie bepaalt de hoofdredacteur in samenspraak met de redactie welke items er worden uitgezonden. Op grote redacties zijn er deelredacties van wie de chefs of coördinatoren overleg met de hoofdredacteur voeren. Op kleinere redacties overleggen hoofdredacteuren en redacteuren direct met elkaar. Bij meningsverschillen over de keuze van items heeft de hoofdredacteur uiteraard het laatste woord.

De dagelijkse leiding is bij de grote en middelgrote redacties in handen van de redactiechef. Deze stuurt de deelredacties, ook wel units genoemd, aan. Bij grotere programma's bestaat er soms nog een hiërarchische laag tussen redactiechef en redactie, namelijk de chef nieuwsdienst.

Eindredacteuren spelen een beslissende rol vlak voor en tijdens de uitzending. Zij bepalen de volgorde en lengte van de items. Zeker bij nieuwsprogramma's kan de eindredacteur tijdens de uitzending nog besluiten om items te wijzigen of te schrappen.

pen bijvoorbeeld omdat er zeer belangrijk laatste nieuws is (Hermans 2000).

Bij nieuws- en actualiteitenprogramma's op de radio is de situatie iets anders dan op tv. De redacties zijn meestal klein waardoor de hiërarchische lijnen kort zijn. Deelredacties komen weinig voor. De eindredacteur, die tijdens de uitzending een bepalende rol speelt, heeft ook in de fasen vóór de uitzending het laatste woord. Hoofdredacteurs zijn er bij dit soort programma's bijna nooit, hooguit voor een groep radionieuwsprogramma's van één omroep. De radio-eindredacteur vervult dus feitelijk dezelfde besluitvormende rol als die van hoofdredacteur bij de tv-programma's.

In tegenstelling tot dagbladen en tijdschriften hebben de gewone redacteurs op redacties van omroepen relatief weinig invloed; de beslissingsbevoegdheid ligt heel duidelijk bij hoofdredacteurs en andere leidinggevendenden (Hermans 2000). Redacteurs spelen meestal een meer ondersteunende rol in de totstandkoming van programma's.

Op het niveau boven de hoofdredactie vormen de omroepdirectie en -bestuur belangrijke besluitvormende lagen. Net als bij de andere media rapporteert de hoofdredacteur aan de directie. Belangrijke redactionele wijzigingen moeten door de omroepdirectie worden goedgekeurd. Verder bepaalt zij de financiële randvoorwaarden. Omroepbesturen zijn meer op afstand verantwoordelijk voor de gang van zaken bij de omroepen.

Redactie- of programmaraden zijn bij de omroepen (nog) geen gemeengoed. Sommige omroepen hebben sinds kort een redactie- of programmastatuut of zijn bezig met het opstellen daarvan. Op basis van zo'n statuut worden dan meestal voor de verschillende typen programma's (informatief, educatief, amusement) redactie- of programmaraden ingesteld. Soms wordt per programma een redactieraad in het leven geroepen. De terminologie verschilt overigens per omroep: wat op de ene plaats een redactie- of programmaraad heet, wordt elders een redactiecommissie genoemd.

Buiten de organisatie van de omroepen zijn bovendien de net- en zenderredacties en -coördinatoren van belang. Deze redacties zijn overlegorganen van elk tien à vijftien personen, waarin vertegenwoordigers van de verschillende omroepen per tv-net of radiozender hun programma's onderling op elkaar afstemmen. Daarmee wordt het eigen karakter van elk net of zender bevorderd. De net- en zendercoördinatoren staan aan het hoofd van deze redacties. Deze coördinatoren hebben veel invloed op de programmering van de tv-netten en radiozenders. Bij tegenvallende kijkcijfers kunnen zij besluiten tot stopzetting van een programma.

2.2.3.2 RTV-producenten

Lang niet alle radio- en tv-programma's worden door de omroepen zelf gemaakt. Bureaus van RTV-producenten maken ook een aanzienlijk deel van de programma's. Publieke omroepen zijn zelfs wettelijk verplicht 25% van hun uren te besteden

aan producties van deze producenten. De meeste van deze programma's liggen op het terrein van amusement, soms *infotainment* en documentaires. Het gros van de nieuws- en actualiteitenprogramma's wordt echter door de omroepen zelf gemaakt.

2.3 Conclusie

Op basis van de resultaten van de gesprekken met sleutelfiguren in de diverse media zoals hierboven weergegeven, kunnen enkele conclusies worden getrokken. Het lijkt niet zinvol de internetdagbladen als apart type medium in dit onderzoek mee te nemen omdat zij wat betreft de hogere besluitvormingslagen vallen onder de verantwoordelijkheid van hoofdredacties en directeuren van de dagbladen. Ook blijven de RTV-producenten in het vervolg van dit onderzoek achterwege vanwege het geringe aandeel dat zij hebben in nieuws- en actualiteitenprogramma's op radio en televisie. Het onderzoek zal zich dus richten op de dagbladen, enkele opiniërende tijdschriften en nieuws- en actualiteitenprogramma's.

Uit de gesprekken zijn de volgende relevante besluitvormingslagen naar voren gekomen:

- redactie- en programmaraden
- chefs/coördinatoren van deelredacties
- eindredacteurs (omroepen)
- redactiechefs
- (adjunct-)hoofdredacteurs
- directies
- besturen van omroepen

Deze besluitvormingslagen zullen het uitgangspunt vormen voor het volgende hoofdstuk.

3 De positie van vrouwen en mannen in de besluitvormende lagen van de nieuwsmedia

3.1 Inleiding

In het vorige hoofdstuk is geschetst welke besluitvormingslagen de verschillende media kennen. Nu is de vraag welke posities mannen en vrouwen in deze lagen innemen. Met behulp van verschillende bronnen zijn gegevens verzameld die een antwoord op deze vraag moeten geven. De gebruikte bronnen zullen in dit hoofdstuk eerst worden toegelicht. Daarna volgt een korte schets van de kenmerken van de vrouwen en mannen die als journalist in Nederland werkzaam zijn. Vervolgens worden gegevens over het aandeel van vrouwen en mannen in besluitvormende lagen van de media gepresenteerd en met elkaar vergeleken.

3.2 Toelichting op de gebruikte bronnen

Allereerst is gebruik gemaakt van een telefonische enquête onder journalisten in 1999/2000. Deze enquête, die deel uitmaakte van onderzoek¹ van Deuze (2002), heeft gegevens opgeleverd over het aandeel van mannen en vrouwen onder journalisten van de verschillende typen media, totaal en in leidinggevende functies. Ook werden met de enquête gegevens verzameld over andere individuele kenmerken van de respondenten zoals leeftijd, opleidingsniveau, ervaring, deeltijdwerk, burgerlijke staat en beroepsopvattingen.

De respondenten zijn uit verschillende steekproeven getrokken. Het grootste deel (773 personen) is afkomstig uit een representatieve streekproef uit het adressenbestand van de journalistenvakbond NVJ. De overige respondenten zijn verkregen uit andere steekproeven, getrokken uit adressenbestanden of redacties van specifieke doelgroepen (allochtone journalisten, infotainment-redacteuren en internetjournalisten). De respons op de telefonische enquête is redelijk hoog te noemen: van de 1181 benaderde journalisten deden er 1010 mee.

De vraag die zich bij enquêtes altijd voordoet, is of de respondenten representatief zijn voor de totale populatie. Om een indruk te krijgen van de representativiteit van de steekproef uit het onderzoek van Deuze zijn de respondenten op een aantal kenmerken vergeleken met respondenten uit de Enquête Beroepsbevolking (EBB) van het CBS. Dit is een jaarlijkse, representatieve steekproef uit de Nederlandse bevolking over arbeidsmarktpositie en werkloosheid. Met behulp van de daarin opgenomen beroepskenmerken is het mogelijk journalisten te onderscheiden van anderen. In tabel 3.1 is de verdeling van de respondenten uit de twee enquêtes naar geslacht, leeftijd en opleidingsniveau weergegeven. Omdat de respondenten uit het onderzoek van Deuze zijn benaderd in de periode november 1999-februari 2000 zijn voor de verge-

lijkbaarheid de jaargangen 1999 en 2000 van de EBB samengevoegd en gebruikt.

Vergelijking van de twee steekproeven laat zien dat zich onder de respondenten uit Deuzes onderzoek iets minder vrouwen bevinden, ongeveer evenveel ouderen en jongeren en per saldo iets meer hoger opgeleiden dan onder de journalisten uit de EBB. Het opleidingsniveau geeft overigens een wat onduidelijk beeld. Enerzijds telt Deuzes bestand meer hbo'ers, anderzijds minder respondenten met mavo- of wo-diploma dan de EBB.

Al met al wijkt het DNJ-bestand op de hier onderscheiden kenmerken niet in sterke mate af van de journalisten uit de EBB. Het bestand van Deuze over de Nederlandse Journalist (verder aangeduid als DNJ-bestand) vormt derhalve een bruikbare bron voor dit onderzoek.

Tabel 3.1 Kenmerken van journalisten volgens bestand DNJ en EBB 1999/2000 (in procenten)

	DNJ	EBB 1999/2000
geslacht		
vrouwen	34	39
leeftijd		
< 30 jaar	11	11
31-40 jaar	34	36
41-50 jaar	33	32
> 50 jaar	22	21
hoogst voltooide opleidingsniveau ^a		
mulo/mavo/hbs/havo/vwo	17	23
mbo	6	7
hbo	44	33
wo	28	36
anders	4	2
(n) = 100%	(1010)	(309)

a De variabele hoogst voltooide opleidingsniveau in het DNJ-bestand is voor dit onderzoek geconstrueerd omdat dit bestand alleen de variabelen hoogst gevolgde opleidingsniveau en diplomabezit bevat. Voor degenen die het diploma hebben gehaald van de hoogst gevolgde opleiding is uitgegaan van dit opleidingsniveau. Voor de respondenten die geen diploma hebben gehaald is verondersteld dat ze een diploma hebben van het schooltype dat één niveau lager ligt dan de hoogst gevolgde opleiding.

Bronnen: DNJ (1999/2000), CBS (EBB 1999/2000) SCP-bewerking

De beschikbaarheid van het DNJ-bestand maakt een eigen grootschalige enquête onder journalisten om met name de feitelijke, individuele gegevens te verzamelen overbodig. Wel was het nodig om op een aantal punten aanvullend onderzoek te doen. In het onderzoek van Deuze is de variabele leidinggevende functie niet gedif-

ferentieerd naar verschillende niveaus, zoals hoofdredacteur en chef van een deelredactie. Dit onderscheid, dat zich vooral bij grotere redacties voordoet, is relevant om te kunnen onderzoeken in welke mate vrouwen naar verschillende leidinggevende niveaus doorstromen en in hoeverre zich daarin verschillen met mannen voordoen.

Gegevens over het aandeel van mannen en vrouwen in verschillende leidinggevende niveaus zijn te vinden in de colofons van alle hier onderzochte tijdschriften en sommige dagbladen. De meeste dagbladen hebben wel colofons, hetzij in de krant zelf, hetzij op hun websites, maar bevatten niet altijd alle voor dit onderzoek benodigde gegevens. Soms staan in de colofons alleen de namen van de hoofdredacteurs vermeld, waardoor het onduidelijk is of er naast de hoofdredactie chefs werkzaam zijn. Verder wordt het geslacht van de betreffende personen niet altijd vermeld. Om de ontbrekende gegevens te verzamelen zijn de redacties van deze dagbladen met een korte, aanvullende vragenlijst benaderd.

Daarnaast is aan alle genoemde 64 redacties gevraagd hoeveel mannen en vrouwen in hun redactie- en programmeraden (voor zover aanwezig) zijn vertegenwoordigd, aangezien deze gegevens ontbreken in het onderzoek van Deuze en nergens anders aanwezig zijn.

Ook zijn de redacties van nieuws- en actualiteitenprogramma's benaderd met vragen over het aandeel van mannen en vrouwen – totaal en in verschillende leidinggevende functies – in deze redacties omdat de samenstelling van deze redacties naar geslacht niet uit andere bronnen bekend is. In het onderzoek van Deuze zijn alleen gegevens over het type medium (tv/radio, landelijk/regionaal, publiek/commercieel) verzameld, echter niet het type programma.

Gegevens over de samenstelling van omroepdirecties en -besturen zijn verkregen uit het *Nederlands Omroephandboek*, seizoen 2002/2003. Voor het achterhalen van de samenstelling van directies, raden van bestuur en raden van commissarissen van uitgeverconcerns waartoe dagbladen en tijdschriften behoren, vormen het *Handboek van de Nederlandse pers en publiciteit 2002* en jaarverslagen van de betreffende concerns goede bronnen. Voor de enkele gevallen waarin het geslacht van de directieleden in deze publicaties niet expliciet wordt vermeld – meestal is dat wel het geval – is de hierboven genoemde vragenlijst uitgebreid met enkele vragen.

Afhankelijk van het type medium en de volledigheid van de colofons bevatte de vragenlijst twee tot acht vragen. De vragenlijst is in bijlage C opgenomen. Voor de gegevens is als peildatum 1 juli 2002 genomen. In de periode november-december 2002 heeft het SCP de 64 geselecteerde redacties benaderd met de vragen. Bij redacties van tijdschriften en een deel van de dagbladen waar weinig of alleen makkelijk te beantwoorden vragen moesten worden gesteld, is de enquête telefonisch afgenomen. Aan de redacties van de overige dagbladen en de nieuws- en actualiteitenprogramma's, waar het nodig was meer vragen te stellen of vragen waarvan de respondenten de antwoorden moeten opzoeken, werd de vragenlijst per e-mail gestuurd. Respondenten kregen dan de keuze de vragen zelf per e-mail te beantwoorden of later, wanneer

zij teruggebeld werden, de antwoorden telefonisch te verstrekken. Sommigen stuurden de ingevulde vragenlijst per post terug.

De respons was in het algemeen goed. De bereidheid van redacteuren, hoofdredacteuren, redactiesecretaresses en (soms) personeelsfunctionarissen om mee te werken aan het onderzoek was doorgaans groot. Bij de telefonische enquêtes gaven de respondenten meestal direct antwoorden op de gestelde vragen. Bij de elektronische enquête liepen de reacties uiteen. Sommige redacties stuurden nog dezelfde dag hun antwoorden terug, anderen deden dit pas na enkele weken. Herhaaldelijk nabellen was bij sommige van deze redacties nodig. Soms bleek men het vergeten te zijn of was de e-mail verloren geraakt te midden van de vele andere mails. In deze gevallen leidde het opnieuw mailen van de vragenlijst nogal eens tot snelle respons. Echte weigeringen kwamen nauwelijks voor. Uiteindelijk hebben 89% van de benaderde redacties hun medewerking verleend. Enkele daarvan weigerden een deel van de vragen om privacy-redenen te beantwoorden. In tabel 3.2 zijn nadere details over de respons opgenomen.

Tabel 3.2 Respons op de SCP-enquête Vrouwen in de Media (VIM 2002)

aantal benaderde redacties	64
geweigerd	1
na 3x bellen geen respons	6
respons	57 (= 89%)
w.v. volledige respons	54 (= 84%)

SCP (VIM 2002)

3.3 Schets van vrouwen en mannen die in de journalistiek werken

Als achtergrond voor de rest van dit hoofdstuk zal eerst een algemeen beeld worden geschetst van de kenmerken van vrouwen en mannen die als journalist in Nederland werken. Dit zal grotendeels gebeuren aan de hand van het DNJ-bestand.

De DNJ-gegevens laten zien dat vrouwen tegenwoordig zeker geen marginale positie in de media meer innemen. Totaal is 34% van alle journalisten in Nederland een vrouw. Dit is iets lager dan het landelijke cijfer over het aandeel vrouwen in hogere en wetenschappelijke beroepen dat in de *Emancipatiemonitor 2002* wordt genoemd: in 2001 werd 38% van deze beroepen door vrouwen uitgeoefend (Portegijs et al. 2002: 83).

Van de vrouwelijke journalisten uit het DNJ-bestand bestaat ongeveer 10% uit allochtone vrouwen, afkomstig uit diverse landen. Dit is relatief hoog, als wordt bedacht dat slechts 2% van alle journalisten (mannen en vrouwen tezamen) in Nederland een niet-Nederlandse afkomst heeft (Deuze 2002:101). Het absolute aantal allochtone, vrouwelijke journalisten in het DNJ-bestand is te gering om hier verder iets mee te doen in de rest van het onderzoek.

Een opvallend verschil tussen vrouwen en mannen die in de media werkzaam zijn, is dat de eersten jonger zijn dan de laatsten. Oudere journalistes zijn er betrekkelijk weinig (tabel 3.3). Zoals Diekerhof et al. (1986) voor de dagbladjournalistiek lieten zien werkte er in de jaren tachtig maar een klein aantal vrouwen in de journalistiek en was de uitstroom van deze vrouwen ook nog eens hoog. Meier en Van den Berg (1991: 42) signaleerden enkele jaren later eveneens een relatief hoge uitstroom van vrouwen bij dagbladen. Er bleven daardoor destijds in het journalistieke vak weinig vrouwen over, die nu inmiddels tot de oudere generatie zouden kunnen behoren. Onder de jongere generatie is de instroom van vrouwen veel hoger dan vroeger, een meerderheid van de afgestudeerden van de journalistieke opleidingen is tegenwoordig vrouw. Over de tegenwoordige uitstroom van vrouwelijke journalisten kan op basis van de hier gebruikte bronnen niets worden gezegd. Op dit punt wordt later nog teruggekomen.

Tabel 3.3 Leeftijd van vrouwelijke en mannelijke journalisten, 1999/2000 (in procenten en gemiddeld in jaren)

	vrouwen	mannen
leeftijd (in %)		
< 30 jaar	18	7
31-40 jaar	44	29
41-50 jaar	25	38
> 50 jaar	13	27
leeftijd (gemiddeld in jaren)	38	43,5
(n) = 100%	(321)	(622)

Bron: DNU (1999/2000) SCP-bewerking

Vrouwelijke journalisten hebben, in samenhang met het verschil in leeftijd, ook minder ervaring dan mannelijke journalisten (tabel 3.4). Vrouwen zijn oververtegenwoordigd in de groep met weinig ervaring (vooral de groep met minder dan vijf jaar ervaring); mannen zijn erg vaak te vinden in de categorie met minstens twintig jaar ervaring. Anders geformuleerd: vrouwelijke journalisten hebben gemiddeld 5,5 jaar minder ervaring in de journalistiek dan hun mannelijke collega's. Dit verschil komt exact overeen met het eerder vermelde verschil in leeftijd van gemiddeld 5,5 jaar tussen mannelijke en vrouwelijke journalisten. Deze overeenkomst zou er op kunnen duiden dat de geringere werkervaring van vrouwen niet is toe te schrijven aan uittreding vanwege de zorg voor kinderen, maar aan hun jongere leeftijd. In het algemeen komt uittreding vanwege de geboorte van en de zorg voor kinderen betrekkelijk weinig voor onder hoger opgeleide vrouwen (Portegijs et al. 2002: 103).

Tabel 3.4 Ervaring in journalistiek van vrouwelijke en mannelijke journalisten, 1999/2000 (in procenten en gemiddeld in jaren)

	vrouwen	mannen
ervaring (in %)		
< 5 jaar	30	17
5-9 jaar	22	14
10-14 jaar	21	16
15-19 jaar	12	14
≥ 20 jaar	16	39
ervaring (gemiddeld in jaren)	10,5	16,0
(n) = 100%	(345)	(665)

Bron: DNJ (1999/2000) SCP-bewerking

Ervaring is een factor van belang omdat journalistiek bij uitstek een praktijkvak is. Op de journalistieke hbo- en wo-opleidingen kunnen de studenten basisvaardigheden en een goede algemene vorming meekrijgen, maar de praktijk vormt toch de echte leerschool. Tot halverwege de jaren zestig, leerde men het journalistieke vak geheel en al in de praktijk. Dit praktijkgerichte karakter betekent ook dat aan leidinggevers op de redacties als eis wordt gesteld dat ze uit het vak zelf afkomstig moeten zijn. Chefs en adjunct-hoofdredacteurs worden meestal uit journalisten van dezelfde redactie geworven. Hoofdredacteurs komen soms van buiten. Kammer en Nienhuis constateren dat de meeste leidinggevende journalisten meer dan vijf jaar journalistieke ervaring hadden toen zij doorstroomden naar hun eerste leidinggevende functie (Kammer en Nienhuis 1996: 198). Inderdaad blijkt uit het DNJ-bestand dat slechts weinig leidinggevende journalisten (11%) minder dan vijf jaar journalistieke ervaring hebben. Daarbij gaat het om allerlei leidinggevende functies, dus zonder onderscheid tussen bijvoorbeeld chefs en hoofdredacteurs.

Tabel 3.5 Opleidingsniveau^a van vrouwelijke en mannelijke journalisten, 1999/2000 (in procenten)

	vrouwen	mannen
mulo/ mavo/hbs/havo/vwo	12	20
mbo	6	7
hbo	47	42
wo	31	27
anders	5	4
(n) = 100%	(345)	(665)

a Zie noot a in tabel 3.1.

Bron: DNJ (1999/2000) SCP-bewerking

Een leeftijdseffect speelt vermoedelijk ook een rol bij het hogere opleidingsniveau van vrouwelijke journalisten (tabel 3.5), al zijn de verschillen niet significant. Scholen voor de journalistiek (hbo-niveau) bestaan sinds de jaren zestig. Universitaire opleidingen op het gebied van communicatie en journalistiek (al dan niet postdoctoraal) zijn in hun huidige vorm vanaf eind jaren tachtig van de grond gekomen.² Vóór de jaren zestig werden slechts weinig vrouwen journalist, dus de meerderheid die nu als zodanig werkt, heeft een hbo- of universitair diploma. Het toegenomen aantal vrouwen met een journalistieke opleiding heeft vermoedelijk gezorgd voor een groter totaal aantal vrouwen in de journalistiek (en wellicht ook voor een groter reservoir aan beschikbare managers).

Beperken we ons tot de kenmerken van het werk zelf, dan blijkt dat vrouwelijke journalisten wat minder vaak een vast contract hebben dan mannen (59% tegenover 72%). Ze hebben vaker een contract voor bepaalde tijd (21% tegenover 10%). Voor een deel kan dit verschil tussen mannen en vrouwen aan het eerder genoemde verschil in ervaring worden toegeschreven – nieuwkomers beginnen in hun baan immers vaak met een tijdelijk contract. Toch blijft er, als er gecorrigeerd wordt voor verschil in ervaring, een significant verschil tussen vrouwelijke en mannelijke journalisten te bestaan; ook onder de zeer ervaren (meer dan tien jaar) journalisten hebben vrouwen minder vaak een vast contract dan hun mannelijke collega's.

Er is een groep journalisten die niet in dienst is bij een vaste werkgever: de freelancers. Ze hebben een werkovereenkomst voor een bepaalde opdracht of werken zelfs zonder formele verbintenis. Ze hebben veelal meerdere opdrachtgevers, soms ook bij verschillende soorten media. Vrouwen en mannen werken even vaak op deze manier (tabel 3.6). In het verleden werd gesteld dat freelancers vaak vrouwen zijn omdat zij dan gemakkelijker arbeid en de zorg voor kinderen kunnen combineren (Diekerhof et al. 1986: 147-155). Het was voor hen moeilijker om op een redactie te blijven werken omdat in deeltijd werken destijds lastig te realiseren of onmogelijk

was. Verder was het ook minder gebruikelijk dat vrouwen met kinderen een baan hadden. Nu veel meer vrouwen na de geboorte van hun kinderen blijven werken, blijven zij vaker op redacties werken en zoeken minder gauw hun toevlucht tot freelancen. Toch is er nog geen sprake van een gelijke verdeling van arbeid en zorg tussen mannen en vrouwen (Portegijs et al. 2002). De gelijke percentages vrouwelijke en mannelijke freelancers kunnen daarom opmerkelijk worden genoemd. Wellicht is deze uitkomst uit het DNJ-bestand toe te schrijven aan de steekproeftrekking uit het NVJ-ledenbestand. Aangezien mannen een groter deel van het huishoudinkomen verdienen (Portegijs et al. 2002), zijn zij als freelancers wellicht meer bezig met hun rechtspositie dan de vrouwelijke freelancers. Mogelijk zijn mannelijke freelancers daardoor relatief vaak lid van de NVJ en maken dus relatief veel kans in het DNJ-bestand voor te komen.

Tabel 3.6 Soort aanstelling van vrouwelijke en mannelijke journalisten, 1999/2000 (in procenten)

	allen		in loondienst	
	vrouwen	mannen	vrouwen	mannen
voltijdbaan	54	71	68	90
deeltijdbaan	26	8	32	10
freelancer	21	20	-	-
n (= 100%)	345	665	273	528

Bron: DNJ (1999/2000) SCP-bewerking

Tabel 3.6 laat verder zien dat vrouwelijke journalisten beduidend vaker in deeltijd werken dan mannen. Dat is niet anders dan in andere sectoren van de arbeidsmarkt: vrouwen in Nederland besteden duidelijk minder tijd aan betaalde arbeid en meer tijd aan zorgtaken thuis (Portegijs et al. 2002: 79, 92-93). Anderzijds werken journalistes echter niet zo vaak parttime als hoger opgeleide vrouwen in het algemeen: omstreeks 50% (Portegijs et al. 2002: 78). Het is voorstelbaar dat deeltijdwerk in het ene medium makkelijker te realiseren is dan het andere doordat de productiecyclus langer is (verg. tijdschriften versus dagbladen). Bij mannen zien we duidelijke verschillen in deeltijdwerk naar medium. Bij de radio het hoogst (22%) gevolgd door tijdschriften (14%), het laagst bij tv en kranten (3 à 4%). Bij de vrouwen zien we niet of nauwelijks verschillen. In elk medium werkt omstreeks 30% van de vrouwen in een parttimebaan.

Vaak wordt gesteld dat het werk van een leidinggevende niet in deeltijd kan worden gedaan. Uit het DNJ-bestand blijkt dat parttime werk onder een kleine groep leidinggevende journalisten voorkomt: 12%. Onder de niet-leidinggevendenden komt het iets meer voor: 19%. Hoewel parttime werk in de journalistiek tegenwoordig veel meer voorkomt dan vroeger is het blijkbaar ook niet heel gebruikelijk.

Of journalistes niet zo vaak in deeltijd werken als andere hoger opgeleide vrouwen doordat ze (nog) geen kinderen hebben – ze zijn relatief jong – is op basis van de beschikbare cijfers niet aan te geven. In de enquête van Deuze is niet gevraagd naar het hebben van kinderen. Wel is bekend wat de burgerlijke staat is. Vrouwen blijken significant veel vaker alleenstaand te zijn dan mannen (41% versus 28%). Omgekeerd zijn mannelijke journalisten veel vaker getrouwd of samenwonend.³

De jongere journalisten

Aan het begin van deze paragraaf is naar voren gekomen dat zich onder de journalisten tot 40 jaar relatief veel vrouwen bevinden. Zoveel zelfs dat de man-vrouwverhouding bijna fifty-fifty is (52/48%). Ook met het oog op de toekomst roept dit de vraag op in hoeverre de jongere vrouwelijke en mannelijke journalisten van elkaar verschillen. We staan daarom even stil bij deze groep.

De overgrote meerderheid (88%) van de journalisten tot 40 jaar heeft een (journalistieke) hbo- of wo-opleiding voltooid. Wederom zijn de vrouwen hoger opgeleid dan de mannen. Vrouwen hebben nog vaker dan mannen een opleiding op hbo-niveau (58% versus 51%). Mannen hebben wat vaker een algemeen vormende opleiding (mavo/havo/vwo). Deze verschillen zijn echter niet significant.

Opmerkelijk is dat er binnen deze leeftijdscategorie toch nog een verschil in ervaring is aan te wijzen. Vrouwen hebben vooral vaker ervaring tot 5 jaar, mannen vaker 15-20 jaar. In tegenstelling tot de totale groep journalisten zijn de verschillen niet significant. Nadere inspectie van de gegevens laat zien dat het aandeel van vrouwen verreweg het grootst is in de groep tot 30 jaar, die per definitie minder ervaring heeft kunnen opdoen dan de 30-40-jarigen.

3.4 Vrouwelijke en mannelijke besluitvormers in de nieuwsmedia: cijfers en feiten

In deze paragraaf zal allereerst een algemeen beeld worden geschetst van het aandeel van vrouwen en mannen die als journalisten werkzaam zijn in de media in Nederland en de veranderingen die zich daarin in de afgelopen twintig jaar hebben voorgedaan. Na deze eerste verkenning van het aandeel van mannen en vrouwen in de media zal nader worden ingegaan op de posities van mannen en vrouwen in de diverse besluitvormende lagen in de verschillende nieuwsmedia. In hoofdstuk 2 is naar voren gekomen dat deze besluitvormende lagen verschillen tussen de diverse media. Het is daarom zinvol de uitkomsten afzonderlijk per medium te bespreken. De uitkomsten in deze paragraaf zullen volgens verschillende maatstaven worden beoordeeld. De percentages vrouwelijke besluitvormers zullen allereerst worden vergeleken met het totaal aandeel vrouwelijke journalisten in de media of in het betreffende medium. Zij vormen als het ware het potentieel waaruit besluitvormers worden gerecruiteerd. Verder zullen de percentages vrouwelijke besluitvormers in de media worden beoordeeld aan de hand van cijfers van vrouwen die in andere sectoren in Nederland manager zijn of werkzaam zijn in hogere en wetenschappelijke beroepen. Ook worden de uitkomsten vergeleken met gegevens uit eerdere onderzoeken ten-

einde een ontwikkeling in de loop van de tijd te schetsen. Dit is echter maar beperkt mogelijk; niet alle sectoren binnen de media zijn over langere tijd onderzocht en daarbij is vaak geen onderscheid gemaakt tussen journalisten die al dan niet als leidinggevenden werkzaam waren.

3.4.1 Hoeveel vrouwen en mannen werken in de nieuwsmedia?

Net als tien jaar geleden bestaan er tussen de media nog steeds grote verschillen in het aandeel vrouwelijke journalisten (tabellen 3.7 en 3.8). Bij de landelijke televisie is de verhouding tussen mannen en vrouwen ongeveer fifty-fifty. Iets lager is het aandeel vrouwen bij de landelijke radio en bij de tijdschriften (40% respectievelijk 45%). In de dagbladjournalistiek daarentegen werken nog steeds beduidend minder vrouwen: 21% respectievelijk 26% van de regionale dan wel landelijke dagbladjournalisten bestaat uit vrouwen.

Tabel 3.7 Aandeel vrouwen werkzaam in verschillende typen media 1999/2000 (in procenten van alle journalisten per medium)

	%	n (= 100%)
landelijke dagbladen	26	130
regionale dagbladen	21	241
opinieweekbladen	40	35
publiekstijdschriften	46	157
landelijke tv (publieke omroepen)	49	99
landelijke tv (commercieel)	50	34
landelijke radio (publieke omroep)	40	83
totaal (incl. andere typen medium die niet eerder zijn genoemd)	34	1010

Bron: DNU (1999/2000)

Tegelijk wordt duidelijk dat er in de afgelopen tien jaar sprake is geweest van een flinke groei van het aandeel vrouwen dat werkzaam is in de media: van 20 naar 34% (tabel 3.8). Dit is conform de in de inleiding geformuleerde verwachting op basis van het toegenomen aandeel vrouwen dat journalistieke opleidingen volgt. In de afgelopen jaren studeerden er per jaar ruim 600 personen af aan hbo- en wo-opleidingen voor journalistiek en communicatie (*De Journalist* 15-5-1998; *De Journalist* 5-10-2001). Of het aandeel van vrouwen onder de afgestudeerden net zo hoog was als onder de studenten (omstreeks 60%), is niet bekend. Maar er zijn geen redenen te bedenken waarom dit niet zo zou zijn. Integendeel, het studierendement van vrouwelijke hbo- en wo-studenten is zelfs iets hoger dan dat van mannen (Portegijs et al. 2002).

Tabel 3.8 Ontwikkeling van aandeel vrouwen in verschillende typen media, 1983-2000 (in procenten van alle werknemers per medium)

	1983	1987	1990	1991	1992	1995	'99/'00
landelijke dagbladen	12	.	18	.	#	22	26
regionale dagbladen	10	.	17	.	#	21	21
dagbladen totaal	11	14	17	19	#	21	23
opinietijdschriften	.	.	34	.	#	33	40
landelijke omroepen	.	41	.	45	#	.	44
totaal					20		34

Aantal respondenten kleiner dan 50.

Bron: Diekerhof et al. (1986: 206); *De Journalist*, 11-6-1990; Meier en Van den Berg (1991: 10-11); Van Gaalen-Oordijk et al. (1993: 17); NVJ-Werkgroep Vrouwen 1995; Budding (1996); DNJ 1999/2000.

Bekijken we de ontwikkelingen in de afzonderlijke media (tabel 3.8) dan blijkt dat in de afgelopen twintig jaar sprake is geweest van een gestage groei van het aandeel vrouwen in de dagbladjournalistiek: van 11 naar 23%. De stijging was wel duidelijk groter in de jaren tachtig dan in de jaren negentig. Bij de opinietijdschriften nam het aandeel vrouwen eveneens toe in de afgelopen tien jaar, zij het in mindere mate. De omroepen daarentegen gaven in dat opzicht weinig veranderingen te zien. Daarbij moet worden opgemerkt dat het aandeel vrouwen daar ook in de jaren tachtig al behoorlijk hoog was, zodat er minder mogelijkheden waren voor (verdere) groei.

3.4.2 Hoeveel vrouwen en mannen zijn besluitvormers?

Voordat we nader ingaan op het aandeel vrouwen in verschillende besluitvormende lagen kan worden geconstateerd dat het aandeel vrouwen onder alle leidinggevenden (waarbij geen onderscheid is gemaakt in verschillende leidinggevende niveaus) in alle media in 1999/2000 22% bedroeg (DNJ-bestand). Dit is lager dan de hierboven genoemde 34% vrouwen van alle werknemers in de media. Maar ook voor de hogere en wetenschappelijke beroepen in het algemeen in Nederland geldt dat, blijkens de *Emancipatiemonitor 2002*, de verhouding tussen het aandeel vrouwelijk managers en het totale aandeel vrouwen ongeveer 2:3 is (26% versus 38%) (Portegijs et al. 2002: 83).

Een opmerkelijke uitkomst is dat zich onder de jongere journalisten (tot 40 jaar) veel meer vrouwelijke leidinggevenden bevinden dan onder de totale groep journalisten: 45% van de leidinggevende journalisten tot 40 jaar is vrouw.

Over de ontwikkeling in de tijd van het totaal aantal vrouwelijke leidinggevenden in de journalistiek is weinig te zeggen. Uit het onderzoek van Kammer en Nienhuis (1996) kan worden afgeleid dat 15% van de leidinggevende journalisten in 1996 vrouw was. Daarbij ging het wel om kleine aantallen: 7 van de 48 leidinggevende respondenten. Aan deze uitkomst kan dus niet al te veel waarde worden toegekend.

3.4.3 Dagbladen, persbureaus en tijdschriften

Tabel 3.9 laat zien dat bij de dagbladen en persbureaus vrouwen in de redactieraden (bijna) even vaak zijn te vinden als op de redacties zelf. Bij de landelijke dagbladen is er sprake van een lichte ondervertegenwoordiging van vrouwen (21% tegenover 26% totaal aandeel), bij de regionale dagbladen zijn vrouwen even goed vertegenwoordigd als in het totaal.

Verder blijkt uit de tabel 3.9 dat het aandeel vrouwelijke chefs van deelredacties of edities bij de landelijke dagbladen bijna een kwart is. Daarmee is het bijna net zo hoog als het totale aandeel vrouwelijke journalisten in deze sector; er is met andere woorden sprake van evenredige vertegenwoordiging. Bij de regionale dagbladen is een zesde van de chefs vrouw. Dat is lager dan het totale aandeel vrouwen dat daar op redacties werkt; de verschillen zijn echter niet significant.

Op het niveau van hoofdredacties daarentegen zijn nog steeds weinig vrouwen werkzaam, beduidend minder dan het totale aandeel vrouwen op redacties van dagbladen en persbureaus. In de afgelopen vijf jaar zijn vrouwen tot enkele hoofdredacties toegetreden, maar dit zijn altijd adjunct- of plaatsvervangende hoofdredacteurs. Geen enkele krant in Nederland kent een vrouw als hoofdredacteur.

Tabel 3.9 Aandeel vrouwen in besluitvormende lagen bij landelijke en regionale dagbladen en persbureaus, 1999/2000 en 2002 (in procenten)

	totaal redactie ^b		redactieraad ^a		chef deelredactie/ editie ^a		hoofdredactie ^a		totaal leiding- gevend ^a	
	%	n (= 100%)	%	n (= 100%)	%	n (= 100%)	%	n (= 100%)	%	n (= 100%)
landelijke dag- bladen	26	130	21	38	24	88	10 ^s	31	20	119
regionale dag- bladen	21	241	20	120	16	237	4 ^s	53	13	290
totaal dagbladen en persbureaus ^c	23	401	20	177	18	342	6 ^s	89	15	431

a Tellingen colofons, handboek en VIM 2002.

b DNU.

c Aantal respondenten bij persbureaus te klein om afzonderlijk te vermelden.

s Wijkt significant af ($p < .05$) van percentage in de eerste cijferkolom (t-toets).

Bron: DNU (1999/2000); *Handboek van de Nederlandse Pers en Publiciteit* (2002); tellingen colofons; SCP (VIM 2002)

Vergeleken met de situatie in de eerste helft van de jaren tachtig kan wel worden gesproken van een duidelijke groei van het aandeel vrouwelijke leidinggevendenden bij de dagbladen. Zo was er destijds geen enkele vrouw werkzaam in de hoofdredacties en was het aandeel vrouwen onder de chefs 6% (8% bij landelijke dagbladen en 4% van regionale dagbladen) (Diekerhof et al. 1986: 53-54).

Bij de opiniërende tijdschriften zijn redactieraden niet zo algemeen als bij de dagbladen. Vier van de negen hier onderzochte bladen kennen zo'n orgaan. Dat heeft tot gevolg dat het absolute aantal leden van deze raden betrekkelijk gering is (N = 16). Met deze beperking in gedachten moet worden vastgesteld dat de vertegenwoordiging van vrouwen in de redactieraden bij tijdschriften ongeveer net zo goed is als op de redacties totaal: zes van de zestien leden is vrouw.

Zoals in hoofdstuk 2 naar voren kwam, zijn de redacties van tijdschriften vaak dermate klein dat een onderverdeling in deelredacties weinig voorkomt. Daaruit vloeit logischerwijs voort dat in deze sector weinig chefs of coördinatoren van deelredacties werkzaam zijn. Slechts drie van de negen onderzochte tijdschriften hebben er chefs in dienst. De absolute aantallen chefs zijn derhalve te klein om betrouwbare uitspraken over de verdeling van mannen en vrouwen te doen.

Tabel 3.10 Aandeel vrouwen in besluitvormende lagen bij opiniërende tijdschriften, 2002 (in procenten)

	totaal redactie		hoofdredactie	
	%	N (= 100%)	%	N (= 100%)
opinieboekbladen	33	150		
andere opiniërende tijdschriften	37	79		
alle opiniërende tijdschriften	34	229	32	19

Bron: *Handboek van de Nederlandse Pers en Publiciteit* (2002); tellingen colofons; SCP (VIM 2002)

Doordat hoofdredacties van tijdschriften doorgaans uit een, twee of drie personen bestaan, komt het totaal aantal (adjunct-)hoofdredacteuren evenmin hoog uit (n = 19). Tabel 3.10 laat zien dat 32% van deze (adjunct-)hoofdredacteuren vrouw is. In tegenstelling tot de dagbladen gaat het daarbij niet alleen om adjunct-hoofdredacteuren; een aantal tijdschriften heeft een vrouw als hoofdredacteur. Het aandeel vrouwen in hoofdredacties is bijna net zo veel als het totale aandeel vrouwen bij opiniërende tijdschriften (34%). Dat zou kunnen betekenen dat er op het niveau van de redacties van de betreffende tijdschriften voor vrouwen geen specifieke belemmeringen (meer) bestaan om door te stromen naar de top. Bij deze conclusie is wel voorzichtigheid geboden vanwege het genoemde geringe aantal respondenten. Daar staat tegenover dat in de tijdschriftenwereld in het algemeen relatief veel vrouwen aan de top werken.⁴ Het is daar dus niet ongevoerd dat vrouwen hoofdredacteur zijn.

Raden van Bestuur en Commissarissen

De bovenste laag van besluitvorming bij dagbladen en tijdschriften wordt meestal gevormd door de Raad van Bestuur van het uitgeversconcern waartoe een dagblad of tijdschrift behoort, of de directie van een werkmaatschappij, die veelal een dochter is van een concern. Slechts enkele dagbladen en tijdschriften hebben een zelfstan-

dige rechtsvorm, doorgaans een bv, en derhalve een zelfstandige directie. Omdat het in het totaal om een betrekkelijk klein aantal Raden van Bestuur en directies gaat, is het aantal besluitvormers dat daarin zitting heeft gering. Derhalve was het niet mogelijk om voor de concerns, dochtermaatschappijen en zelfstandige bladen afzonderlijk het aandeel vrouwelijke besluitvormers te presenteren. Gekozen is daarom voor één percentage vrouwelijke besluitvormers voor al deze organisaties tezamen.

Tabel 3.11 Aandeel vrouwen in Raden van Bestuur en Raden van Commissarissen van uitgeverconcerns, dochtermaatschappijen en zelfstandige dagbladen, 2001/2002 (in procenten)

	Raden van Bestuur (incl. directies)	Raden van Commissarissen
vrouwen	1,4	10,6
aantal personen N = 100%	72	47

Bron: *Handboek van de Nederlandse Pers en Publiciteit* (2002), jaarverslagen, SCP (VIM 2002)

Tabel 3.11 laat zien dat vrouwen vrijwel afwezig zijn (1,4%) in Raden van Bestuur en directies van uitgeverconcerns, werkmaatschappijen en zelfstandige dagbladen. Iets hoger is het aandeel vrouwen in de Raden van Commissarissen (10,6%), al gaat het nog wel om een forse minderheid. Vergelijken we deze uitkomsten met landelijke gegevens uit de *Emancipatiemonitor 2002*, dan moeten we vaststellen dat het aandeel vrouwen in de bovenste besluitvormingslagen van media-organisaties niet afwijkt: elders in Nederland is het aandeel vrouwen eveneens buitengewoon laag. In de top van de 25 grootste bedrijven zit geen enkele vrouw, in de top-100 en top-500 vormen vrouwen 1,8 respectievelijk 1,9% van de Raden van Bestuur (Portegijs et al. 2002: 179). Het aandeel van vrouwen in de Raden van Commissarissen bij de media steken daarentegen gunstig af bij die voor alle grote bedrijven. Onder de top-25 van bedrijven is het aandeel vrouwelijke commissarissen 7,9%, bij de top-100 en top-500 bedragen deze cijfers 7,4 en 5,5%.

Bij het bovenstaande moet worden bedacht dat leden van Raden van Bestuur en directies geen journalistieke functies uitoefenen. Hoewel het wel voorkomt dat voor­malige hoofdredacteuren in een Raad van Bestuur worden benoemd, worden deze managers vooral geselecteerd op hun commerciële, financiële of leidinggevende kwaliteiten.

3.4.4 Omroepen

Bij de nieuws- en actualiteitenprogramma's op televisie en radio is het beeld iets anders dan bij dagbladen en tijdschriften. Evenals bij de omroepen in zijn totaliteit (tabel 3.7) werken er bij deze programma's bijna net zo veel vrouwen (45%) als mannen (tabel 3.12). Bij nieuws- en actualiteitenprogramma's op tv werken nog iets meer vrouwen dan bij de radio.

Redactieraden of -commissies en programmaraden – de terminologie verschilt per omroep en programma – komen (nog) lang niet bij alle hier onderzochte omroepen voor (vijf van de twaalf). Het totaal aantal leden van dergelijke raden ten behoeve van nieuwsprogramma's is daardoor niet erg groot: 29 personen. Ongeveer een op de drie leden is vrouw. Dat is minder dan het totale aandeel vrouwen werkzaam bij nieuwsprogramma's, maar het verschil is niet significant.

Bij de omroepen is een andere indeling van besluitvormende functies gemaakt dan bij dagbladen en tijdschriften omdat de benaming van besluitvormende functies verschillend is. In hoofdstuk 2 kwam naar voren dat eindredacteuren bij radioprogramma's doorgaans dezelfde rol vervullen als hoofdredacteuren bij tv-programma's; hoofdredacteuren komen bij nieuwsprogramma's op de radio zelden voor. Om die reden zijn deze functies samengevoegd tot één categorie van besluitvormers op redacties. De eindredacteuren van tv-programma's en alle overige besluitvormende functies bij redacties van nieuws- en actualiteitenprogramma's vormen tezamen de besluitvormingslaag die één niveau lager ligt dan die van hoofdredacteuren en radio-eindredacteuren.

Bekijken we nu deze besluitvormingslaag dan blijkt dat een derde van de chefs, coördinatoren en andere leidinggevenden vrouw is (tabel 3.12). Een stap verder in de hiërarchie, dus op het niveau van hoofdredacteur of eindredacteur bij de radio, is het aandeel vrouwen beduidend lager (omstreeks 20%). Alleen dit percentage vrouwen is significant lager dan het totale aandeel vrouwen op redacties van tv/radio-programma's, met andere woorden: alleen op het niveau van hoofd- en eindredacties zijn vrouwen ondervertegenwoordigd, op het niveau van chefs of programmaraden geldt dit niet.

Tabel 3.12 Aandeel vrouwen in besluitvormende lagen bij nieuws- en actualiteitenprogramma's op radio en tv, 2002 (in procenten)

	totaal redactie		programmaraad		chef/ coördinator/ eindred. tv		hoofred. tv/ radio en eind- red. radio		totaal leiding- gevend	
	%	n (= 100%)	%	n (= 100%)	%	n (= 100%)	%	n (= 100%)	%	n (= 100%)
nieuws- en actualitei- tenprogramma's tv	47	613	#	22	31	62	#	14	28	76
nieuws- en actualitei- tenprogramma's radio	41	292	#	7	#	18	#	42	32	77
nieuws- en actuali- teitenprogramma's tv en radio	45	905	34	29	34	80	20 ^s	56	28	153 ^a

a Aantal totaal leidinggevende personen is groter dan de totalen van chefs/coördinatoren en hoofdredacteuren doordat van één radioprogramma alleen gegevens over mannen en vrouwen in leidinggevende functies totaal bekend zijn, niet afzonderlijk in chefs- en hoofdredactiefuncties.

s Percentage wijkt significant ($p < .05$) af van percentage in eerste cijferkolom (t-toets).

Bron: SCP (VIM 2002)

Binnen de omroepen – maar boven het niveau van hoofdredacties van nieuws- en actualiteitenprogramma's – zijn eveneens personen te vinden die op een of andere wijze een bepalende rol kunnen spelen in de besluitvorming van deze programma's. Daarbij valt te denken aan omroepdirecteuren, managers/hoofden informatieve programma's, hoofdredacteuren voor een aantal nieuwsprogramma's gezamenlijk en – meer op afstand – de omroepbesturen. Uit gegevens van het *Omroephandboek 2002/2003* valt af te leiden dat een vijfde van directies en managementteams – de benaming en organisatie verschillen per omroep – en een kwart van de omroepbestuurders uit vrouwen bestaat (tabel 3.13). Dit is beduidend lager dan het totale aandeel vrouwen dat werkzaam is bij nieuws en actualiteitenprogramma's. Er is op het niveau van omroepbesturen en -directies dus zeker (nog) geen sprake van evenredige vertegenwoordiging van vrouwen.

Tabel 3.13 Aandeel vrouwen in omroepdirecties en -besturen en zenderredacties, 2002 (in procenten)

	omroepdirectie/ managementteam/beleidsstaf	omroepbestuur	zenderredacties radio
vrouwen	20 ^s	26 ^s	16 ^s
aantal personen N (= 100%)	41	88	58

s Percentage wijkt significant ($p < .05$) af van percentage in eerste cijferkolom van tabel 3.12 (t-toets).

Bron: NOS 2002

Op het niveau van radiozenders en televisienetten kan eveneens worden geconstateerd dat mannen beduidend vaker dan vrouwen de dienst uitmaken. Een zesde van de leden van zenderredacties van de radio bestaat uit vrouwen (tabel 3.13). Verder is één op de vier zendercoördinatoren en eveneens één op de vier netcoördinatoren een vrouw (niet in tabel).

3.4.5 Conclusies

De uitkomsten over het aandeel vrouwen in besluitvormende functies die in dit hoofdstuk zijn gepresenteerd, kunnen volgens verschillende maatstaven worden beoordeeld. Als we een vergelijking in de tijd maken, is er zeker sprake van vooruitgang. Het aandeel vrouwen dat in de media werkt, is in de afgelopen vijftien jaar duidelijk toegenomen. Vooral bij de dagbladen is sprake van een flinke groei van het aandeel vrouwelijke journalisten.

Vergelijken we de mediasector met andere hogere en wetenschappelijke beroepen in Nederland dan is het aandeel leidinggevende vrouwen iets lager, maar de verschillen zijn niet heel groot. Daarbij moet worden bedacht dat het totaal aandeel vrouwen in de media eveneens geringer is dan in hogere en wetenschappelijke beroepen.

Maken we onderscheid in verschillende besluitvormende lagen van de nieuwsme-

dia dan leveren de uitkomsten van dit onderzoek een gemengd beeld op. Op de laagste niveaus (chefs, leden van redactieraden) blijken vrouwelijke journalisten (bijna) net zo goed vertegenwoordigd als hun mannelijke collega's. Daarentegen is er op het hoogste besluitvormende niveau op redacties, dat van hoofdredacties bij de dagbladen en omroepen, duidelijk sprake van ondervertegenwoordiging van vrouwen. Alleen bij de opiniërende tijdschriften lijkt er sprake van een evenredige vertegenwoordiging van vrouwen in hoofdredacties. Ook in de besluitvorming op het niveau boven redacties (omroepdirecties en -besturen, zenderredacties, directies van uitgeversconcerns) spelen vrouwen getalsmatig een kleine rol. Het aandeel vrouwen in Raden van Bestuur en directies van uitgeversconcerns en zelfstandige bladen is zelfs buitengewoon laag: nog geen 2% is vrouw. Wat dat betreft, wijken de nieuwsmedia niet af van de positie van vrouwen in andere grote bedrijven in Nederland.

Noten

- 1 Het onderzoek is tot stand gekomen met steun van het Bedrijfsfonds voor de Pers en the Amsterdam School of Communications Research (ASCOR). Het bestand dat aan de enquête is ontleend, is (nog) niet openbaar.
- 2 Kort na de Tweede Wereldoorlog bestonden er op verscheidene universiteiten journalistieke cursussen.
- 3 Huwelijken (of andere relaties) van journalisten onderling komen nogal eens voor. Het is denkbaar dat dit invloed heeft op de carrière van beide partners bijvoorbeeld doordat ze gebruik kunnen maken van elkaars netwerken. Dit zou nader onderzocht kunnen worden.
- 4 Zo wordt in een artikel over vrouwen aan de top in *De Journalist* (Den Teuling 2002) vermeld dat bij de tijdschriften van Sanoma-uitgevers (voorheen VNU) 32 van de 42 hoofdredacteuren en 5 van de 6 adjunct-hoofdredacteuren vrouw zijn.

4 Slotbeschouwing

In dit rapport is onderzocht in hoeverre mannen en vrouwen deelnemen aan de verschillende besluitvormende lagen in de nieuwsmedia in Nederland. Ook is, voor zover mogelijk, nagegaan welke ontwikkelingen zich in dat opzicht hebben voorgedaan in de afgelopen twintig jaar.

Tegenwoordig is een op de drie werknemers in alle media gezamenlijk vrouw. Er zijn wel verschillen tussen de sectoren aan te wijzen. Bij de dagbladen is het aandeel vrouwelijke journalisten een kwart, terwijl bij dat de omroepen bijna de helft is. Opiniërende tijdschriften nemen een tussenpositie in met een aandeel vrouwen van een derde.

Maken we onderscheid naar de verschillende besluitvormende lagen in de nieuwsmedia dan blijkt op de onderste niveaus, namelijk dat van chef, coördinator of andere leidinggevende functies onder het niveau van de hoofdredactie, en ook voor de leden van redactieraden, sprake te zijn van een (bijna) evenredig aandeel van vrouwen. Op het niveau van hoofdredacties van dagbladen en omroepen, alsmede topfuncties bij uitgeverijconcerns en omroepdirecties, vormen vrouwen echter beslist nog een minderheid. Bij opiniërende tijdschriften lijken vrouwen daarentegen wél evenredig vertegenwoordigd in hoofdredacties.

In het onderzoek bleek bovendien dat het aandeel vrouwen werkzaam in de media in de afgelopen vijftien jaar is toegenomen; de grootste groei vond plaats bij de dagbladen. Wat betreft de verschillende besluitvormende niveaus kon alleen voor de dagbladen worden vastgesteld dat het aandeel vrouwelijke chefs en hoofdredacteurs in de afgelopen twintig jaren is toegenomen. Wat betreft de hoofdredacties vond die stijging vooral in tweede helft van de jaren negentig plaats. Voor de tijdschriften en omroepen kon dit, bij gebrek aan eerdere metingen, niet worden nagegaan.

De uitkomsten roepen twee vragen op. Allereerst kan de vraag worden gesteld hoe het komt dat zo weinig vrouwen doordringen tot topfuncties in de nieuwsmedia, terwijl ze wel doorstromen naar chefsfuncties. Zijn er specifieke belemmeringen voor vrouwen om hogerop te komen in de organisatie?

De volgende vraag is of de hier geschetste ontwikkelingen zich in de toekomst zullen doorzetten. Zal de grote instroom van vrouwelijk journalisten er toe leiden dat ook op de hogere niveaus vrouwen zullen werken of, in samenhang met de eerste vraag, zullen er belemmeringen (blijven) bestaan die de doorstroom stagneren?

Om meer zekerheid te verkrijgen over de rol van mogelijke belemmeringen en in samenhang daarmee, meer over de toekomst te kunnen zeggen, zijn gesprekken gevoerd met zes sleutelfiguren in de media (zie bijlage B voor de namen van deze personen). Het gaat om personen die een leidinggevende functie vervullen of tot voor kort hebben vervuld en veelal een ruime en brede ervaring hebben in de media. Zij kunnen derhalve geacht worden zinvolle gegevens te kunnen verstrekken over (toekomstige) ontwikkelingen in de media.

Verklaringen voor ondervertegenwoordiging van vrouwen in topfuncties

In dit onderzoek zijn verklaringen voor het achterblijvende aandeel van vrouwen in hoge besluitvormende functies in de media niet systematisch onderzocht. Op basis van literatuur en de interviews valt er wel iets over te zeggen. Globaal genomen worden in de literatuur (Wirth 2001: 99-100; Verloo et al. 1997; De Olde en Slinkman 1999) drie typen verklaringen onderscheiden voor het zogenoemde glazen plafond. Daarmee wordt bedoeld op het geheel van factoren die belemmerend kunnen werken voor vrouwen om boven een bepaald niveau in de organisatie uit te komen.

In de individuele verklaringen wordt de nadruk gelegd op relevante verschillen tussen mannen en vrouwen wat betreft opleidingsniveau, ervaring en ambities. Symbolische verklaringen verwijzen naar opvattingen, normen en waarden. Aan mannen en vrouwen worden doorgaans andere eigenschappen en gedragingen toegekend, die veelal niet gelijk worden gewaardeerd. Een gevolg daarvan is dat managers veel vaker geassocieerd worden met mannen dan met vrouwen.

Ten slotte hebben structurele verklaringen betrekking op de wijze waarop onze samenleving is georganiseerd en meer in het bijzonder de gangbare praktijken binnen arbeidsorganisaties. Deze praktijken kunnen (direct of indirect) discriminerend werken voor vrouwen. Hierbij kan het gaan om de omgangsvormen op de werkvloer, maar bijvoorbeeld ook de gewoonte dat leidinggeven alleen in een voltijdbaan mogelijk is.

Bezien we de uitkomsten van deze studie in het licht van de hier genoemde verklaringen dan kunnen we vaststellen dat nu vrouwen steeds beter opgeleid zijn en, meer in het bijzonder, steeds vaker journalistieke opleidingen volgen, verschillen in opleidingsniveau tussen mannen en vrouwen geen verklaring (meer) kunnen vormen voor het geringe aandeel vrouwen in topfuncties in de nieuwsmedia.¹ Een andere individuele verklaring – ervaring – speelt wellicht wél een rol, zeker omdat de journalistiek een praktijkvak is. Doordat vrouwelijke journalisten gemiddeld jonger zijn dan hun mannelijke collega's beschikken zij ook over minder ervaring. Toch is het verschil in ervaring tussen mannen en vrouwen in de media nu ook weer niet zo groot dat dit het grote verschil in vertegenwoordiging van mannen en vrouwen in hoofdredacties rechtvaardigt.

Vermoedelijk spelen ook andere factoren een rol. Zo'n factor zou de eerder genoemde organisatiecultuur en, daarmee samenhangend, de 'gendered' opvattingen over ideale journalisten kunnen zijn. Begin jaren tachtig bleek in elk geval bij de dagbladen sprake te zijn van een uitgesproken masculiene organisatiecultuur (gekenmerkt door harde omgangsvormen, discriminerende praktijken) en dominante opvattingen over de 24-uursbeschikbaarheid van een journalist, die het vrouwelijke journalisten bepaald niet gemakkelijk maakten te (blijven) werken (Diekerhof et al. 1986). De rol van dergelijke factoren is in dit kwantitatieve onderzoek niet onderzocht. Er zijn echter aanwijzingen dat de journalistieke cultuur is veranderd, wellicht onder invloed van het toegenomen aandeel vrouwen (Vrouwen in de media 1999). Uit dit

onderzoek is eveneens gebleken dat deeltijdwerk, ook onder leidinggevende journalisten, tegenwoordig niet geheel onmogelijk is.

De respondenten zijn unaniem van mening dat de organisatiecultuur nu niet of nauwelijks meer van invloed is op de positie van vrouwen binnen de media. Bij de omroepen zou er zelfs nooit sprake zijn geweest van een masculiene cultuur. Op redacties van dagbladen en tijdschriften was er vroeger wel sprake van een uitgesproken masculiene cultuur, maar tegenwoordig zou hiervan nog incidenteel sprake zijn onder mannen van 50 jaar en ouder. In individuele gevallen kunnen vrouwen die de ambitie hebben om hoofdredacteur te worden wel belemmeringen ondervinden van ondermijnd gedrag van mannelijke collega's, maar dit mag volgens de respondenten niet als de algemene teneur worden beschouwd. Bij de jongere mannen wordt dit gedrag niet waargenomen; volgens de respondenten zien zij hun vrouwelijke collega's als gelijkwaardig. Hoewel de respondenten in het algemeen zinvolle gegevens konden verstrekken over (toekomstige) ontwikkelingen in de media, geldt wat betreft de organisatiecultuur enig voorbehoud. Zij maken immers zelf deel uit van die cultuur en zijn zich door de vanzelfsprekendheid daarvan wellicht niet altijd bewust van de invloed van de cultuur.

Ten aanzien van de mogelijkheid tot deeltijdwerk door leidinggevendenden brengen de respondenten verschillende visies naar voren. De respondenten die bij de omroepen werkzaam zijn (geweest), zijn van mening dat een manager tegenwoordig heel goed vier dagen per week kan werken. Dit geldt niet alleen voor chefs, maar ook voor hoofdredacteurs of omroepdirecteuren. Het is volgens de respondenten een kwestie van organiseren, taken goed delegeren aan collega's en assistenten en wellicht ook van financiële middelen. Leggen we deze uitspraken naast de cijfers uit hoofdstuk 3 dan blijkt dat deze wat betreft de radio wel worden bevestigd (relatief veel leidinggevendenden met een deeltijdbaan) maar voor de tv nu juist niet (relatief weinig leidinggevendenden met een deeltijdbaan). Het is daarom lastig de uitspraken van de respondenten bij de omroepen op waarde te schatten.

Respondenten bij dagbladen en tijdschriften vinden daarentegen dat het voor leidinggevendenden aldaar onmogelijk of lastig is om in deeltijd te werken. Hoofdredacteurs kunnen vrijwel nooit in deeltijd werken. Voor chefsfuncties wordt dat door sommige respondenten wel mogelijk geacht, anderen vinden ook dat onmogelijk te realiseren. De bezwaren tegen het in deeltijd werken door leidinggevendenden hebben vooral te maken met de volledige beschikbaarheid en toewijding die van leidinggevende journalisten wordt verwacht. Dit is volgens de sleutelfiguren noodzakelijk om het productieproces goed aan te sturen en onder controle te houden. Voor hoofdredacteurs komt daar nog bij dat zij, ook in hun vrije tijd, stapels dagbladen en (vak)tijdschriften moeten doornemen en radio- en tv-programma's moeten volgen om goed op de hoogte te blijven van alle ontwikkelingen.

Hoewel er twijfel is over de geldigheid van de uitspraken van de sleutelfiguren bij de omroepen roept een vergelijking tussen de verschillende media wel de vraag op of in deeltijd werken door leidinggevendenden bij dagbladen en tijdschrijven werkelijk

onmogelijk of op zijn minst erg lastig te realiseren is, of dat het meer een kwestie is van het werk anders organiseren.

Toekomst

Vanaf nu gaan nogal wat journalisten van de babyboomgeneratie met vut of pensioen (*de Volkskrant* 12-10-2002; *De Journalist* 15-11-2002). De jongere generatie neemt de fakkel over van de oudere generatie. Dit biedt kansen voor vrouwen om door te stromen naar hogere functies.

Een gunstige factor is in dat opzicht het aanbod van vrouwen met een journalistieke opleiding. De meerderheid van de afgestudeerden (omstreeks 60%) was (en is) vrouw. Of dit aandeel vrouwen in de toekomst verder toeneemt, is moeilijk te zeggen. Wel neemt het totale aantal afgestudeerden van dergelijke opleidingen toe; er komen nog steeds nieuwe opleidingen op het gebied van communicatie en journalistiek bij (*de Volkskrant* 22-2-2003).

Om verder iets over de toekomst te kunnen zeggen is de samenstelling van de groep journalisten tot 40 jaar van belang. In hoofdstuk 3 bleek dat zich als gevolg van de grote instroom veel meer vrouwen onder de journalisten tot 40 jaar bevinden dan onder de totale groep journalisten: bijna de helft van die leeftijdsgroep is zelfs vrouw. Belangrijker nog is dat de mannelijke en vrouwelijke journalisten onder de 40 jaar op tal van kenmerken (ervaring, opleidingsniveau) niet of weinig van elkaar verschillen. Het meest opmerkelijke is dat vrouwelijke journalisten tot 40 jaar bijna net zo vaak als mannelijke journalisten een leidinggevende functie (45 versus 55%) vervullen, waarbij niet duidelijk is of de verschillen op alle leidinggevende niveaus zo gering zijn. Deze uitkomst vormt een belangrijk verschil met de totale groep waarbij een veel kleiner aandeel van de vrouwen een dergelijke functie vervulde.

Voor de toekomst vormen de geringe verschillen tussen vrouwen en mannen tot 40 jaar in ieder geval een gunstige uitgangspositie. Als zij hun posities weten te handhaven en als vrouwen in dezelfde mate zullen doorstromen van chefsfuncties naar hogere leidinggevende functies, zoals van hoofdredacteur, dan is het denkbaar dat er ook onder oudere journalisten in de toekomst steeds minder verschillen tussen mannen en vrouwen zullen zijn.

Het is dus van belang deze groep vast te houden of, anders gezegd, er voor te zorgen dat de instroom niet door uitstroom wordt tenietgedaan. In de jaren tachtig was de uitstroom van vrouwen uit de dagbladjournalistiek nog relatief hoog, onder meer omdat zij zich niet thuis voelden in de masculiene bedrijfscultuur en in deeltijd werken nagenoeg onmogelijk was. Hoe het nu is gesteld met de uitstroom van vrouwelijke en mannelijke journalisten is niet te zeggen, doordat daarover geen systematisch verzamelde gegevens beschikbaar zijn. Uitstroomgegevens naar geslacht, als ze al worden bijgehouden door mediaorganisaties, zoals uitgeverijconcerns of omroepen, worden doorgaans niet onderscheiden naar bestemming (binnen of buiten de media).

Een factor die doorgaans geen gunstige uitwerking heeft op de in- en doorstroom van relatieve 'nieuwkomers' is een stagnerende of afnemende werkgelegenheid. Het aantal banen in de media loopt momenteel flink terug. Vooral bij de dagbladen is hiervan al langere tijd sprake als gevolg van de 'ontlezing'. Bovendien is de afgelopen tijd de advertentiemarkt voor dagbladen en tijdschriften ingezakt door de slechte economische situatie en het verbod op tabaksreclame. Ook bij de omroepen zullen naar verwachting enkele honderden banen verdwijnen als gevolg van bezuinigingen (*de Volkskrant* 26-6-2003). Als we bedenken dat vrouwelijke journalisten vaker dan hun mannelijke collega's tijdelijke contracten hebben, dan is deze werkgelegenheidssituatie vooral voor hen ongunstig te noemen. Inkrimpingen worden immers veelal allereerst gerealiseerd door tijdelijke contracten niet te verlengen.

Een andere, serieuze belemmering op het terrein van de hiervoor vermelde structurele verklaringen vormt de eerder genoemde onmogelijkheid om als leidinggevende in deeltijd te werken, zeker als hoofdredacteur bij de dagbladen en tijdschriften. Deze belemmering komt vooral in beeld op het moment dat journalisten kinderen krijgen. Het is niet bekend op welke leeftijd journalisten doorgaans kinderen krijgen en evenmin hoeveel er kinderloos blijven. Maar een deel van de huidige groep journalisten tot 40 jaar zal in de nabije toekomst vermoedelijk nog te maken krijgen met de combinatie van arbeid en zorg. Het is de vraag of het geringe verschil in positie tussen vrouwelijke en mannelijke journalisten in deze leeftijdsgroep dan gehandhaafd zal blijven, of dat hun posities meer zullen uiteenlopen. Hoewel ook sommige jonge vaders tegenwoordig wel korter willen werken ten behoeve van de zorg voor hun kinderen, zijn het tot nu toe vooral moeders die in deeltijd (willen) werken. Dergelijke verschillen tussen vrouwen en mannen kunnen er – verondersteld dat leidinggeven in deeltijd bij dagbladen en tijdschriften moeilijk of onmogelijk blijft – toe leiden dat vrouwen in de toekomst in mindere mate dan mannen zullen doorstromen naar een leidinggevende functie of, als ze daar al werkten, er minder in slagen zich in zo'n positie te handhaven. De verschillen tussen mannen en vrouwen in besluitvormende posities zullen zo blijven bestaan.

De balans opmakend van de kansen en belemmeringen komen de meeste respondenten tot de conclusie dat het aandeel van vrouwen in besluitvormende functies in de nieuwsmedia, zowel in de chefs- als hoofdredacteurfuncties, in de toekomst zal toenemen. Alleen wat betreft de opinietijdschriften verwacht één respondent geen groei, maar een stabilisatie van het aandeel vrouwen. Hij schrijft dat toe aan het feit dat momenteel al relatief veel vrouwen in deze sector hoofdredacteur zijn.

Hoe snel de toename van vrouwen in besluitvormende functies zal verlopen, hangt af van het beschikbare potentieel van vrouwen op het moment dat er vacatures voor deze functies zullen ontstaan, op het moment dat de oudere generatie met VUT of pensioen gaat. Voor chefsfuncties vormen de 'gewone' redacteurs dat potentieel, zo blijkt uit de gesprekken met respondenten. Adjunct-hoofdredacteurs worden meestal en hoofdredacteurs soms geworven uit de chefs op de redacties, soms

komt een nieuwe hoofdredacteur van buiten. Het is daarom hoopgevend dat vrouwen tegenwoordig in chefsfuncties evenredig zijn vertegenwoordigd.

De verwachte groei van het aandeel vrouwen in besluitvormende functies bij de dagbladen zal echter volgens respondenten niet zo sterk zijn dat in de nabije toekomst vrouwen op het niveau van hoofdredacties evenredig zullen zijn vertegenwoordigd. Daarvoor zijn er in hun ogen nog te veel belemmeringen.

Noot

- 1 Zie ook Claringbould en Van der Lippe (2002).

Bijlage A Selectie van media en programma's

Landelijke dagbladen

Algemeen Dagblad
Het Financieele Dagblad
Metro
Nederlands Dagblad
NRC Handelsblad
Reformatorisch Dagblad
Sp!ts
De Telegraaf
Trouw
de Volkskrant

Regionale dagbladen

Amersfoortse Courant
BN/De Stem
Brabants Dagblad
Dagblad de Limburger
Dagblad van het Noorden
Dagblad van Rijn en Gouwe
de Dordtenaar
Eindhovens Dagblad
de Gelderlander
Haagsche Courant
Haarlems Dagblad
Leeuwarder Courant
Limburgs Dagblad
Noordhollands Dagblad
Het Parool
Provinciale Zeeuwsche Courant
Rotterdams Dagblad
de Twentsche Courant/Tubantia
Utrechts Nieuwsblad
Zwolse Courant

Persbureaus

Algemeen Nederlands Persbureau (ANP)
Geassocieerde Pers Diensten (GPD)

Tijdschriften

Avanta
Elsevier
FEM/De Week
De Groene Amsterdammer
HP/De Tijd
Intermediair
Nieuwe Revu
Opzij
Vrij Nederland

Tv-programma's

Barend & Van Dorp (RTL 4)
B & W (VARA)
Buitenhof (NPS/VPRO/VARA)
Goedemorgen Nederland (AVRO/KRO/NCRV)
Hart van Nederland (SBS 6)
Het elfde uur (EO)
Knevel op Zaterdag (EO)
Lijst Nul (BNN)
Netwerk (AVRO/KRO/NCRV)
NOS-Den Haag Vandaag
NOS-Journaal
NOVA (NPS/VARA)
Reporter (KRO)
RTL-Nieuws
Stem van Nederland (SBS 6)
2 Vandaag (TROS/EO/NOS)
Zembla (NPS/VARA)

Radio-programma's

De Ochtenden (VPRO/VARA/EO)
1 op de Middag
Met het Oog op Morgen (NOS)
Radio 1 Journaal (NOS)
Radio 1 Nieuws (NOS)
TROS-Kamerbreed
Wereldomroep

Uitgeversconcerns

Reed Elsevier
PCM
De Telegraaf
Wegener

Bijlage B Overzicht van geïnterviewde personen

Besluitvorming in de media

mw. B. Donker (adjunct-hoofdredacteur *NRC Handelsblad*)

mw. M. Henneman (hoofdredacteur *AVRO's Netwerk*)

mw. F. Hulsebos (adjunct-directeur *TV DITS*)

dhr. A. Joustra (hoofdredacteur *Elsevier*)

mw. M. Miltenburg (hoofd informatieve programma's *KRO-radio*)

mw. F. Santing (chef Internetredactie *NRC Handelsblad*)

Belemmeringen en toekomstige ontwikkelingen

dhr. H. van Beers (directeur Stedelijk Museum te Amsterdam, voormalig zendercoördinator *Nederland 3* en lid Raad van Bestuur *NOS*)

mw. J. Nienhuis (chef Bijlagen *Haagsche Courant*)

dhr. B. Rogmans (media-consultant, voormalig hoofdredacteur *Intermediair* en *BN/De Stem*)

mw. M. Ros (coördinator *NOVA*)

dhr. H. Verstraaten (hoofdredacteur *Readershouse/Hearst*, voormalig hoofdredacteur *Nieuwe Revu*)

mw. Y. Zonderop (voormalig adjunct-hoofdredacteur *de Volkskrant*)

Bijlage C Vragenlijst

- 1 Hoeveel personen werkten er in journalistieke functies (dus exclusief cameramensen, geluidstechnici en dergelijke) bij uw programma op 1 juli 2002? Graag zou ik een totaal aantal willen weten en daarnaast het percentage vrouwen. (ALLEEN OMROEPEN)

..... totaal

..... % vrouwen

- 2 Welke leidinggevende functies bestaan er bij uw redactie of programma? (Er zijn meerdere antwoorden mogelijk)

hoofdredacteur

eindredacteur

redactiechef

chef nieuwsdienst

chef deelredactie

anders, nl.

- 3 Hoeveel personen werkten er op 1 juli 2002 in elk van deze leidinggevende functies? Graag zou ik een totaal aantal willen weten en daarnaast het percentage vrouwen.

NB. Bij telling van het aantal chefs/coördinatoren van deelredacties de opmaak-, vormgeving- en fotoredacties NIET meetellen.

..... (naam functie)

..... (naam functie)

..... (naam functie)

..... totaal

..... totaal

..... totaal

..... % vrouwen

..... % vrouwen

..... % vrouwen

- 4 Hoeveel leden telde het hoogste dagelijks bestuur van uw blad/de omroep waartoe uw programma behoort (directie, Raad van Bestuur of iets dergelijks) per 1 juli 2002? Graag zou ik een totaal aantal willen weten en daarnaast het percentage vrouwen.

..... totaal

..... % vrouwen

- 5 Heeft uw blad of het concern waartoe uw blad/uw omroep behoort een toezicht-houdend orgaan (Raad van Commissarissen, Raad van Toezicht, Raad van Advies of iets dergelijks)?

- ja, nl.
- nee
- weet niet

6 Hoeveel leden telde dit toezichthoudend orgaan op 1 juli 2002? Graag zou ik een totaal aantal willen weten en daarnaast het percentage vrouwen.

..... totaal
..... % vrouwen

7 Kent uw blad/omroep één of meer redactie- of programmeraden, die namens de redactie overleg voeren met de hoofdredactie?

- ja, nl. (naam)
- nee, voorlopig niet
- nee, maar er bestaan wel plannen daarvoor
- weet niet

8 Hoeveel leden telde de redactie- of programmaraad van uw blad/programma/het type programma's waartoe uw programma behoort, op 1 juli 2002? Graag zou ik een totaal aantal willen weten en daarnaast het percentage vrouwen.

..... totaal
..... % vrouwen

Literatuur

- Bakker, P. en O. Scholten (1999). *Communicatiekaart van Nederland. Overzicht van media en communicatie*. Alphen aan den Rijn: Diegem.
- Bardoel, J. en J. Bierhoff (red.) (1997). *Media in Nederland: feiten en structuren (ge druk)*. Groningen: Wolters-Noordhoff.
- Budding, J. (1996). *De Roze Amsterdamse. Ellezevier-magazine voor het Nederland van deze tijd. Over het vrouwelijk aandeel in opinieweekbladen (scriptie)*. Tilburg: Academie voor Journalistiek en Voorlichting.
- Claringbould, I. en T. van der Lippe (2002). 'Vrouwen in leidinggevende posities'. In: *Tijdschrift voor Arbeidsvraagstukken* (18) 3, p. 257-267.
- Demoor, M. en F. Saeyns (2000). *Gezocht: m/v in het nieuws. De invloed van gender als productieve-riabele op de vrouw- en manbeelden in de media*. Diepenbeek/Brussel: Limburgs Universitair Centrum/ministerie van de Vlaamse Gemeenschap.
- Deuze, M.P.J. (2002). *Journalists in the Netherlands: An Analysis of the People, the Issues and the (Inter-)national Environment* (proefschrift). Amsterdam: Aksant Academic Publishers.
- Diekerhof, E., M. Elias en M. Sax (1986). *Voor zover plaats aan de perstafel. Vrouwen in de dagbladjournalistiek vroeger en nu*. Amsterdam: Meulenhoff Informatief.
- Dresselhuys, C. en F. Pruijm (2000). 'Het hoofdredacteurschap trekt me niet heel erg'. In: *Opzij*. Jrg. 28, nr. 1, p. 58-61.
- Gaalen-Oordijk, C.E. van, L.A. Offenbergen en W. de Vries (1993). *Actuele en toekomstige journalistieke arbeidsmarkt*. Den Haag: HBO-raad.
- Handboek van de Nederlandse Pers en Publiciteit, april 2002*. Schiedam: Nijgh Periodieken.
- Hermans, L. (2000). *Beroepsmatig handelen van journalisten. Een kwalitatief onderzoek bij een televisienieuwsredactie* (proefschrift). Amsterdam: Thela Thesis.
- De Journalist, 11-6-1990 en vanaf 1997 tot heden*.
- Kammer, C. en J. Nienhuis (1996). *Barsten in het glazen plafond. Vrouwen in de journalistiek 1885-1996* (doctoraalscriptie). Groningen: Rijksuniversiteit Groningen.
- Keuzenkamp, S. en K. Oudhof (2000). *Emancipatiemonitor 2000*. Den Haag/Voorburg: Sociaal en Cultureel Planbureau/Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Kivikuru, U. (1999). *Images of Women in the Media. Report on Existing Research in the European Union*. Luxemburg: European Commission.
- McQuail, D. (2000). *Mass Media Theory* (4e editie). Londen: Sage.
- Meier, U. en D. van den Berg (1991). *Vrouwen werkzaam bij omroep en pers. Verslag van een kwantitatief en kwalitatief onderzoek onder personeelsfunctionarissen en journalisten van landelijke en regionale omroepen en dagbladen*. Amsterdam: AGB Veldkamp.
- Mulder, G. (1999). 'Waar is de vrouwelijke hoofdredacteur?' In: *de Volkskrant*, 28 augustus 1999.
- NOS (1998), NOS-Bureau Beeldvorming m/v. *Who Speaks in Television? An International Comparative Study on Female Participation in Television Programmes*. Hilversum: NOS.
- NOS (2002). *Nederlands Omroephandboek 2002/2003* (13e editie). Hilversum: Broadcast Press Hilversum bv.
- NVJ (1995), NVJ-Werkgroep vrouwen, niet-gepubliceerde cijfers.
- Olde, C. de, en E. Slinkman (1999). *Het glazen plafond. Een inventarisatie van cijfers, literatuur en onderzoek met betrekking tot de doorstroom van vrouwen naar de top*. Den Haag: Elsevier bedrijfsinformatie/ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.
- Portegijs, W., A Boelens en S. Keuzenkamp (2002). *Emancipatiemonitor 2002*. Den Haag/Voorburg: Sociaal en Cultureel Planbureau/Centraal Bureau voor de Statistiek.

- Stappers, J.G., A.D. Reijnders en W.A.J. Möller (1997). *De werking van de massamedia: een overzicht van inzichten*. Antwerpen: De Arbeiderspers.
- SZW (2000). *Van vrouwenstrijd naar vanzelfsprekendheid. Meerjarennota emancipatiebeleid*. Den Haag: ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid/Directie Coördinatie Emancipatiebeleid.
- Teuling, N. den (2002). 'Vrouwen aan de top. Vrouwelijke hoofdredacteuren: een klein beetje verschil'. In: *De Journalist*, 16 augustus 2002, p. 15-17.
- Verloo, M., E. Fontein en C. Krops (1997). *State of the Art. Women in Political, Economic and Social Decision Making in Europe. National Report the Netherlands*. Nijmegen: Katholieke Universiteit Nijmegen, Faculteit Beleidswetenschappen.
- de Volkskrant, diverse jaargangen en nummers, vanaf 1999 tot heden.
- Vrouwen in de media (1999). *Congresmagazine en verslag van onderzoek en congres (congres 'Vrouwen in de media 1999—Op de Lange Poten', 17 april 1999)*. Amsterdam: Nederlandse Vereniging van Journalsiten/Netwerk MediAVrouwen/NOS-Bureau Beeldvorming m/v/Stichting Vrouw&Media.
- Wirth, L. (2001). *Breaking Through the Glass Ceiling: Women in Management*. Geneva: International Labour Organization.
- Zoonen, L. van (1994). *Feminist Media Studies*. London/Thousand Oaks/New Delhi: Sage.
- Zoonen, L. van (1995). 'Gender and the Political Economy of Broadcasting in Western Europe. Or: The Feminization of European Television'. In: Lutz Erbring (Hg.). *Kommunikationsraum Europa* (p. 470-476). Konstanz: UVK Medien.

Geraadpleegde websites:

www.mediamonitor.nl

www.olon.nl

www.pcmuitgevers.nl

www.r-e.com

www.telegraaf.nl

Publicaties van het Sociaal en Cultureel Planbureau

Werkprogramma

Het Sociaal en Cultureel Planbureau stelt elke twee jaar zijn Werkprogramma vast. De tekst van het lopende programma (2002-2003) is te vinden op de website van het SCP: www.scp.nl.

Het Werkprogramma is rechtstreeks te bestellen bij het Sociaal en Cultureel Planbureau. ISBN 90-377-0097-7 (EUR 10).

SCP-publicaties

Onderstaande lijst bevat een selectie van publicaties van het Sociaal en Cultureel Planbureau. Deze publicaties zijn verkrijgbaar bij de boekhandel (prijswijzigingen voorbehouden). Een complete lijst is te vinden op de website van het SCP: www.scp.nl.

Sociale en Culturele Rapporten

Sociaal en Cultureel Rapport 1998. ISBN 90-5749-114-1 (EUR 41)

Sociaal en Cultureel Rapport 2000. ISBN 90-377-0015-2 (EUR 34)

Sociaal en Cultureel Rapport 2002. *De kwaliteit van de quartaire sector*. ISBN 90-377-0106-x (EUR 49,50)

The Netherlands in a European Perspective. Social & Cultural Report 2000. ISBN 90-377-0062-4 (English edition 2001) (\$ 99,50)

Nederlandse populaire versie van het SCR 1998

Een kwart eeuw sociale verandering in Nederland; de kerngegevens uit het Sociaal en Cultureel Rapport. Carlo van Praag en Wilfried Uitterhoeve. ISBN 90-6168-662-8 (EUR 11)

Engelse populaire versie van het SCR 1998

25 Years of Social Change in the Netherlands; Key Data from the Social and Cultural Report 1998. Carlo van Praag and Wilfried Uitterhoeve. ISBN 90-6168-580-x (EUR 11)

Nederlandse populaire versie van het SCR 2000

Nederland en de anderen; Europese vergelijkingen uit het Sociaal en Cultureel Rapport 2000. Wilfried Uitterhoeve. ISBN 90-5875-141-4 (EUR 13,40)

SCP-publicaties 2002

2002/2 *Van huis uit digitaal. Verwerving van digitale vaardigheden tussen thuismilieu en school (2002)*. ISBN 90-377-0089-6 (EUR 19)

2002/3 *Voortgezet onderwijs in de jaren negentig (2002)*. ISBN 90-377-0072-1 (EUR 29,90)

2002/4 *Boek en markt. Effectiviteit en efficiëntie van de vaste boekenprijs (2002)*. ISBN 90-377-0095-0 (EUR 24,50)

2002/5 *Zekere banden. Sociale cohesie, leefbaarheid en veiligheid (2002)*. ISBN 90-377-0076-4 (EUR 34,50)

2002/6 *Niet-stemmers. Een onderzoek naar achtergronden en motieven in enquêtes, interviews en focusgroepen (2002)*. ISBN 90-377-0098-5 (EUR 19,90)

2002/7 *Zelfbepaalde zekerheden. Individuele keuzevrijheid in de sociale verzekeringen: draagvlak, benutting en determinanten (2002)*. ISBN 90-377-0088-8 (EUR 12,50)

- 2002/8 E-cultuur. Een empirische verkenning (2002). ISBN 90-377-0092-6 (EUR 17,50)
- 2002/9 Taal lokaal. Gemeentelijk beleid onderwijs in allochtone levende talen (oalt) (2002). ISBN 90-377-0090-x (EUR 22,50)
- 2002/10 Rapportage gehandicapten 2002. Maatschappelijke positie van mensen met lichamelijke beperkingen of verstandelijke handicaps (2002). ISBN 90-377-0104-3 (EUR 29,50)
- 2002/13 Emancipatiemonitor 2002 (2002). ISBN 90-377-0110-8 (EUR 24,50)
- 2002/14 Ouders bij de les (2002). ISBN 90-377-0091-8 (EUR 19,90)
- 2002/16 Rapportage Jeugd 2002 (2003). ISBN 90-377-0111-6 (EUR 17,90)

SCP-publicaties 2003

- 2003/1 Mantelzorg. Over de hulp van en aan mantelzorgers (2003). ISBN 90-377-0112-4 (EUR 17,50)
- 2003/4 Rapportage Sport 2003 (2003). ISBN 90-377-0109-4 (EUR 17,90)
- 2003/5 Trouwen over de grens. Achtergronden van partnerkeuze van Turken en Marokkanen in Nederland (2003). ISBN 90-377-0087-x (EUR 24)
- 2003/8 De meerkeuzemaatschappij. Facetten van de temporale organisatie van verplichtingen en voorzieningen (2003). ISBN 90-377-0113-2 (EUR 14,90)
- 2003/11 De uitkering van de baan (2003). ISBN 90-377-0094-2 (EUR 18,50)

Onderzoeksrapporten 2002

- 2002/01 Onbetaalde arbeid op het spoor. ISBN 90-377-0073-x (EUR 12)
- 2002/12 De werkelijkheid van de Welzijnswet (2002). ISBN 90-377-0116-7 (EUR 15,90)
- 2002/15 De vierde sector. Achtergrondstudie quartaire sector (2002). ISBN 90-377-0093-4 (EUR 34,50)

Onderzoeksrapporten 2003

- 2003/2 Beter voor de dag. Evaluatie van de stimuleringsmaatregel Dagindeling (2003). ISBN 90-377-0124-8 (EUR 17,50)
- 2003/3 Inkomen verdeeld. Trends in ongelijkheid, herverdeling en dynamiek (2003). ISBN 90-377-0074-8 (EUR 32,50)
- 2003/6 Vragen om hulp. Vraagmodel verpleging en verzorging (2003). ISBN 90-377-0114-0 (EUR 24,50)
- 2003/7 Vragen om hulp. Vraagmodel verpleging en verzorging. Samenvatting van het onderzoeksrapport (2003). ISBN 90-377-0133-7 (EUR 10)
- 2003/9 Maten voor gemeenten 2003 (2003). ISBN 90-377-0134-5 (EUR 10,90)
- 2003/10 Het gemeentelijk onderwijsachterstandenbeleid halverwege de eerste planperiode (1998-2002) (2003). ISBN 90-377-0054-3 (EUR 14,90)

Werkdocumenten (rechtstreeks bij het SCP te verkrijgen)

- 79 Sociale cohesie en sociale infrastructuur (2002). (EUR 6,80)
- 80 Gemeentelijk ramingsmodel kinderopvang (2002). ISBN 90-377-0108-6 (EUR 6,80)
- 81 Modelleren van de gehandicaptenzorg (2002). (EUR 6,80)
- 82 Verslaglegging van de modellering van de geestelijke gezondheidszorg ten behoeve van het ramingsmodel zorg (2002). ISBN 90-377-0099-3 (EUR 6,80)
- 83 Verslaglegging van de modellering van de gehandicaptenzorg (2002). ISBN 90-377-0100-0 (EUR 6,80)
- 84 Cultuur op het web. Het informatieaanbod op websites van musea en theaters (2002). ISBN 90-377-0101-9 (EUR 6,80)
- 85 Intramuraal AWBZ-voorzieningen. Achtergronden bij gebruik en eigen bijdragen (2002). ISBN 90-377-0102-7 (EUR 6,80)

- 86 Memorandum quartaire sector 2002-2006 (2002). ISBN 90-377-0103-5 (EUR 10)
- 87 Naar een agenda voor de jeugd. Voorstellen voor een positief lokaal jeugdbeleid (2002). ISBN 90-377-0105-1 (EUR 6,80)
- 88 Kenniscentra in Nederland. Een inventariserend onderzoek naar kenmerken en groei van het aantal kenniscentra (2002). ISBN 90-377-0122-1 (EUR 11,00)
- 89 Modelleren van de care-sectoren in het Ramingsmodel Zorg (2003). ISBN 90-377-0123-x (EUR 17,50)
- 90 Sociale activering. Een brug tussen uitkering en betaald werk (2003). ISBN 90-377-0127-2 (EUR 10)
- 91 Het sociale draagvlak voor de quartaire sector, 1970-2000 (2003). ISBN 90-377-0131-0 (EUR 15)
- 92 De vaststelling van de kerkelijke gezindte in enquêtes (2003). ISBN 90-377-0136-1 (EUR 8,50)
- 93 Midden in de media. Meer vrouwen in de journalistiek (2003). ISBN 90-377-0130-2
- 94 Ontwikkeling in het lokaal vrijwilligersbeleid (2003). ISBN 90-377-0137-x (EUR 8,50)

Overige publicaties

Particulier initiatief en publiek belang (2002). ISBN 90-377-0086-1 (EUR 19,90)

Uitgewerkt! (2002). ISBN 90-377-0085-3 (EUR 7)

De oplossing van de civil society (2002). ISBN 90-377-0107-8 (EUR 4,50)

Leeft Europa wel? Een verkenning van de Europese Unie in de publieke opinie en het onderwijs (2002). ISBN 90-377-0117-5 (EUR 6,80)

De veeleisende samenleving. Psychische vermoeidheid in een veranderde sociaal-culturele context (2002). ISBN 90-377-0199-1 (EUR 6,80)

Armoedebericht 2002 (2002). ISBN 90-377-0121-3 (EUR 9,90)

Kijken naar gevaren. Over maatschappelijke percepties van externe veiligheid (2002). ISBN 90-377-0120-5 (EUR 7,50)

Tijdverschijnselen. Impressies van de vrije tijd (2003). ISBN 90-377-0135-3 (EUR 13,90)